

Oan 't kleine revierke – J.J. Cremer

Aan de Linge : Over-Betuwsche vertelling. Handschrift in de Koninklijke bibliotheek is gedateerd: 21 juni -3 oktober 1862. Fol. 2-23: oorspronkelijke handschrift. Fol. 25-51: afschrift 'ter voordracht' ; Het oorspronkelijke handschrift is gedateerd 21 juni-eind augustus 1862, het afschrift 2 september - 3 oktober 1862. 52 fol.

1e druk in: Geïllustreerd stuivers magazijn: tijdschrift voor iedereen. 's Gravenhage: Gebroeders Belinfante, 1863. Eerste deel, vanaf januari 1863, p. 1-4, 17-20, 33-37, 49-53, 65-70. Met afb. van Willem Hendrik Stam. N.B. volgens zijn de tekeningen van S. van den Berg en J.M. Schmidt Crans.

2e druk in: Distels in 't weiland: Over-Betuwsche vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1865. p 205-242. Met afb.

3e druk in: Nieuwe Over-Betuwsche vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1867. p. 254-299.

4e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, Leiden, [1872]. Aflevering met Oan 't kleine revierke, p. 1-46, Kruuzemuntje, en Van binnen en van buiten. Met afb.

5e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1877. p. 1-46. Met 8 andere novellen.

6e druk in: Overbetuwsche novellen: Oan 't kleine revierke. Kruuzemuntje. Van binnen en van buiten. Amsterdam: Gebr. Koster, [1878]. p. 1-46.

7e druk in: Overbetuwsche novellen. Amsterdam: D. Noothoven van Goor, 1881. p. 169-204. Romantische werken, deel 12.

8e druk in: J.P. de Keyser - Neerlands letterkunde in de 19^e eeuw, schooluitgave bewerkt door A.W. Stellwagen: proza. Den Haag: Henri J. Stemberg, [1881]. p. 249-297.

9e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1887]. 7^e druk. p. 157-190. Romantische werken, dl. 7.

10e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1900]. 9e druk. p. 157-190. Vijftig-cents-editie, no. 18.

11e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1905]. 10e druk. p. 157-190. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

12e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1905]. 10e druk. p. 157-190. Vijftig-cents-editie, no.18. (n.b. 2x 10e druk).

13e druk in: Leidsche herdrukken. Leiden: A. W. Sijthoff, 1905. p .38-71. Leidsche herdrukken no. 3. 't Blinkende hoantje - Oan 't kleine revierke.

14e druk in: 't Pauweveerke, enz. tien novellen. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [1909]. p. 38-71. Bibliotheek voor het Nederlandsche volk. Deel 2. (Nieuwe uitgave van de Leidsche herdrukken).

15e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [ca. 1915]. 11e druk. p. 157-190.

16e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij, [ca. 1917]. 12e druk. p. 157-190. Romantische werken (rode serie).

17e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij n.v., [1940]. 13e druk. 365 p.

18e druk : Oan 't kleine revierke ; met teekeningen van G.G.F. van Vliet. Den Haag: Boek en Periodiek R.L. Goddard, 1946. 110 p. : ill. ; 20 cm. De onvergankelijken; no. 3. Met een levensbeschrijving over J.J. Cremer.

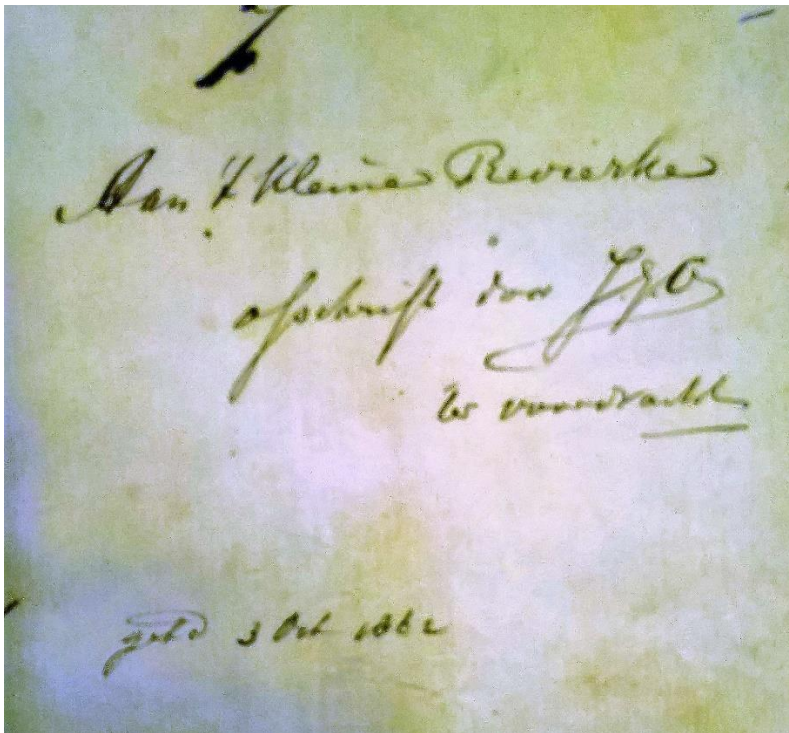
19e druk in: Schoeffele ien de hof : Betuwsche vertellingen. Nijmegen: Drukkerij Trio, 1980. p. 95-123. Bewerkt door Thijs van Woerkom.

20e druk in: Distels in 't weiland : Over-Betuwsche vertellingen ... [ingeleid door H.J. Eijssens. 's-Gravenhage: Kruseman's uitgeversmaatschappij b.v., [1980]. p. 205-242. Met afbn. Fotografische herdruk van de uitgave uit 1865.

Bewerking voor het toneel:

De bouwknacht van 't Putterserf. Bewerkt door L. van der Heide. Zwolle: H.H. Kok Bzn., 1946. 24 p. Vrije toneelbewerking in vier delen.

Handschrift Oan 't kleine revierke:

25

Van de Linge
Over Betuwsche Vertelling
door
J. J. Cramer.

2 Sept 66

Hij nooit van de Linge ien de Betuwr geheard
hadt dan zou op 't heel ding geen arg hebben
Zoo'n onneudel schoap van 'n ding ast is.
Meister ien 't school leert oan de kienders, dat 't
en revier is die van 't Oost naar 't West. krek mid-
den deur de Betuwr geet; moar - as nou de Linge
en revier is, wat motten dan de Rien en de Maal
mel mēren die de heele Betuwr ien der erms kom
wat blief! Hij meint dat ie van de bagen kint
Zoo as meester seit dat de revier doen, dan bij krek
van de vries; 't schoap van 'er ding is van lige komaf
Bij 't oume kastelje Doornburg of uut den hok van
gend mot ie zoo wat ient de mētering, kommen en
nuunt ze um, ook nog 'n heel eind vriejer niks
meer as de mēteringske wal.

Oe kint er krek van zeggen wat wilt, moar toek
toek ist 'er oarig dingke. Zoo zwaiges heer stemt
ie moar roet, krek as 'en oal op 't dreuge, en, as ie
praaten krek wat zou ie as veul van de Betuwr roet
Joa, as ie zoo stillekes roet truuft en kabbelt
en knabbelt oan zien boord, dan smuuppelt ie
toek zwaiges tegen 't lies dat hum groet, en fluist
test ie heel wat oarig.

Nieroad, 't is zoo moovi langs zien vreg; ten lin-
ker en regter, bovonop de vette klei, ist alles met
zigheid en volligheid en seissigheid! Hier de
hoarer en meit wat stoan ze meer gelp, gund
dat goudgile zoad, wat flonkert 't zonnig
daar, dat peerschgruun kleer verrold wat ruut
et naar keuning, jong minsen, wat ruut et,

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 12 november 1862:

Gisteren avond was alhier de vergadering van het Genootschap *Oefening kweekt kennis* buitengemeen druk bezocht. Geen wonder, want de heer J. J. **Cremer** zou eene lezing houden en het pleit voor den schoonheidszin onzer stad- en landgenooten, dat zijne voordragten zoo populair zijn geworden.

De lezing bestond ook ditmaal in de voordragt van eene Betuwsche Novelle, *Aan 't Rivierken* geheeten. Welk eene plastische teekening van scherp uitkomende karakters in zoo beperkt een ruitate liet hij ons zien! De flinke boerin, vrouw Willemse, die met zoo vaste hand de boerderij bestiert, het lieve Trieneken, die zich wel eerst aan den luijen Lammert vergaapt, maar genoeg moed heeft om den ellendeling toch nog bij tijds te verwerpen; dan de goede, doch bitter gekrenkte Geurtje, die haren grootvader Weijer, ook eene schoone figuur, zoo liefdevol verzorgt en hem wreekt tegen het bedorven kindje van vrouw Willemse; en eindelijk *last no least* de luije Lammert, die zoo'n beste bouwboer is, en wel werken *kan* maar niet *wil*. Allen werden zoo geteekend, dat zij als voor u henen gingen daar bij dat rivierken.

Onder de vele tafereelen, die ons troffen, noemen wij hier slechts op den bitteren, doch uiterlijk zoo luchtigen gang van Geurtje, van Lammert op 't land naar haren grootvader. Zij had een bloempje in den mond, hoe goed zij zich ook houden wil, na Lammert haar zoo smadelijk gegriefd had, zij bijt het in hare poging om bedaard te blijven in stuk, het valt voor hare voeten en ze vertrappt het. Lammert deed niet anders met haar.

Een ander tooneel, dat heerlijk geschilderd werd, is de mijmering van den luijen Lammert in den leuningstoel van het pronkvertrek van vrouw Willemse. Zijne lafheid en zijne loomheid, zijn akelig egoïsme verraaft hij zoo naïef bij het zien van 't portret van van Speijk aan den wand, dat wij den greep des kunstenaars, die den lujaard in al zijne nuances wilde leeren kennen, moesten bewonderen.

In het tweede gedeelte der lezing hebben wij vooral het tooneel in den stal, waar de oude Weijer bij de eenigste koe, die morgen door den slagter weggehaald zal worden, „moar stoat te kijken,” genoten en daarna de zoo aanschouwelijke beschrijving van het zaaddorschen, waar de 100jarige Weijer door de jubelende landjeugd heen gedragen wordt.

Bij den nog steeds treurigen toestand onzer dramatiek, gebeurt het ons zelden of nooit, woorden en karakters goed door stem en gebaren vertolkt te zien. De heer **Cremer** vereenigt met zijne kunst als schrijver, waarbij hij zoo uitvoerig penseelt, de even, ja volgens Cicero grootere kunst van eene uitmuntende voordragt, welke aan de eischen, die de grootste kenners daarvan stelden, en dat waren zonder twijfel de Ouden, geheel voldoet.

Wij verheugen ons voor onze letterkunde, dat de zaal van *Diligentia* gisteren zoo sterk bezet was.

Nieuw Amsterdamsch handelsblad, 13 november 1862:

— Gisteren avond trad als spreker op in het letterkundig genootschap *Oefening kweekt kennis*, de heer J. J. **Cremer**, notaris te Rotterdam. Hij droeg voor een Over-Betuwsche novelle, getiteld: *Aan 't kleene rivierke*. Daarin werd in waarlijk schoonen vorm voorgesteld de bekeering van een luijen, vadsigen boer (Lambert van Tuil), tot een braaf en ijverig landbouwer. De schildering van menig bekoorlijk tafereeltje uit het leven der Betuwsche landlieden, de ontleding van menig menschelijk karakter in zijne zwakheid en deugden, maar vooral de uitmuntende voordragt in Betuwschen tongval boeide de talrijke menigte, die opgekomen was, om den begaafden novellist te hooren.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 14 november 1862:

bekomen heeft, niet gevaarlijk zijn. — Het klassieke *Handels- en Effecten-Blad* heeft onzen talentvollen novellist, den heer J. J. Cremer, in eene ambtelijke betrekking te Rotterdam geplaatst. In 't nummer van heden komt een vrij sopperig verslag voor omtrent de novelle „Aan 't rivierken” door onzen stadgenoot jl. Maandag avond in de vergadering van *Oefening kweekt kennis* gehouden. Daar lezen wij met ronde woorden: dien avond trad als spreker op de heer J. J. Cremer, *Notaris te Rotterdam*. O! klassiek *Effectenblad*! —

Rotterdamsche courant, 17 december 1862:

Met den volgende jaargang zal het „Geïllustreerd Stuivers-Magazijn” eene belangrijke wijziging ondergaan, zoowel wat het in- als het uitwendige betreft. Nederlandsche auteurs van den eersten rang hebben zich tot medewerking verbonden en de nieuwe jaargang, welke de eerste eener nieuwe serie is, zal geopend worden met de nieuwe Betuwsche Novelle van den heer J. J. Cremer, getiteld „Aan 't rivierke.” Deze novelle zal geïllustreerd worden met zes gravures naar teekeningen van de heeren S. van den Berg en J. M. Schmidt Crans. De volgende oorspronkelijke Novelle zal geleverd worden door den heer G. Keller. Het formaat zal aanzienlijk worden vergroot, waardoor de inhoud nog uitgebreider en de druk veel duidelijker wordt. Heeft de Penny litteratuur in Engeland het burgerrecht verkregen onder alle standen van de maatschappij, het is buiten twijfel dat ook het „Stuivers-Magazijn”, al is het nog zoo goedkoop, ook in de beschaafde

Nieuwe Rotterdamsche courant, 6 januari 1863:

Met genoegen verneemt men, dat de talentvolle novellenschrijver, de heer J. J. Cremer, te 's Hage, dezen winter hier ter stede weder eene voordragt zal komen houden en daartoe zal kiezen zijne jongste Betuwsche novelle, getiteld: *Oan 't kleine rivierke*. Bevoegde beoordeelaars hebben omtrent dit nieuw product van zijne hand eene hoogst gunstige uitspraak doen hooren. Intusschen meenen wij de aandacht er op te moeten vestigen, dat de schrijver voor dit seizoen alhier ook niet meer dan die ééne voordragt zal houden.

Geïllustreerd stuiversmagazijn, 1863:

GEILLUSTREED STUIVERSMAGAZIJN,
TIJDSCHRIFT VOOR IEDEREEN.

ELK WAT WILS.

OAN T KLINE REVERKE.

One-Button Folding.

2890

J. J. CREMER.

A'j nooit van de Linge in de Bêlue gehoord hadt, dan souj op 't heele ding geen arg hebben, zoo'n onnozzel schoep van 'n ding as't is.

Meister Ien 't school leet oan de kiskloers, dat 't 'em
revier is die van 't West naar 't Oost, kiek midde deat
de Bôtw grek; maar — se nou de kinger 'en revier is
wat roetten dat de Rieen op de Waal wed wizen die de
heele Bôtw Ien d'ier omme bouwen, wat blief? A'j meint
dat ie van de bargeten kant, zoo as meider zait dat de
revier doen, dan tijf kiek van de wter; 't scheep van
't d'ag is van hiege kornaf.

Bij 'n onze laatste Dooreenburch of wal den hock van
Goud door wal in zoo wat wal de walinge koreken en
nuunt so om . ook nog 'n heel eind wijer, riks meer as
de Walinge wal.

1863. 1.

Ge kunt er krek van zeggen wat' wilt, maar toch, toch is't er oerig dierig. Zoo wienig heb ik alomst de moer vert. Kerk se'en al op 't dreeg, en, as de prouten kus joeg nikel was was de oet vrag de Bitter vertellen.

Jen, as de rouw al lioke vtertramp en kabbelt en knabbelt nien hien, dan wterwipst is toch zualig tegen 't lise dat ham geod, en dwerst de hool wat oug.

[illegible]

1

Nieuwe Rotterdamsche courant, 9 januari 1863:

(626) Op *Donderdag den 15den Januarij a. s.*, zal in de *Leeszaal* van het *Rotterdamsch Departement der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen*, des gronds ten 7½ uren, door den Heer **J. J. CREMER**, van 's *Hage*, worden voorgedragen zijne nieuw verrassende **Bezuwsche Novelle**, getiteld:

Oan 't Kleine Revierke.

De Inteeckenlijsten voor het bijwonen dezer Voor-
dracht liggen van Heden tot *Dinsdag 13 Januarij*
bij de Boekhandelaren M. J. MENSING, Hoog-
straat, 3/386, VERRUGGEN & VAN DUYM,
Hoofdstaet, en bij den CUSTOS aan de Leensaal,
Oppert.

Rotterdamsche courant, 10 januari 1863:

Op Donderdag den 15 Januarij a. s. zal in de Leeszaal van het Rotterdamsch Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, des avonds ten 7½ ure, door den Heer **J. J. CREMER**, van 's Hage, worden voorgedragen zijne nieuw vervaardigde Novelle, getiteld:

Oan 't kleine Revierke.

De **Inteekenlijsten** voor het bijwonen dezer Voordragt liggen van heden tot Dingsdag 13 Januarij bij de Boekhandelaren M. J. MENSING, Hoogstraat, 5/386; VERBRUGGEN & VAN DUYM, Hoofdsteeg, en bij den Custos aan de Leeszaal, Oppert.

Nieuwe Rotterdamsche courant, 12 januari 1863:

(626) Op **DONDERDAG** den 15den Januarij
a. s., zal in de Leeszaal van het Rotterdamsch
Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Al-*
gemeen, des Avonds ten 7½ ure, door den Heer
J. J. CREMER,
van 's *HAGE*,
worden **voorgedragen** zijne nieuw vervaardigde
Betuwsche Novelle,
getiteld:
OAN 'T KLEINE REVIERKE.
De **Inteekenlijsten** voor het Bijwonen
dezer Voordragt liggen van **HEDEN** tot *Dingsdag*
13 Januarij bij de Boekhandelaren **M. J. MENSING,**
Hoogstraat, 5/386, **VERBRUGGEN & VAN**
DUYM, Hoofdsteeg, en bij den **CUSTOS** aan de
Leeszaal, **Oppert.**

Leydsche courant, 4 februari 1863:

Op 15 Jan. 1863, donderdag, 15 Jan. 1863, overdragen.
— Gisteren avond hield de heer J. J. Cremer uit 's Hage zijne aangekondigde voordragt, in de stads-gehoorzaal, ten behoeve der bewaarschool voor arme kinderen in de Groenesteeg alhier. Hoewel op dien zelfden avond in onzen schouwburg een nieuw stuk werd ten tooneele gevoerd, was de zaal bijna te klein om het talrijk opgekomen gehoor te bevatten, waaronder de aanzienlijkste ingezetenen onzer stad werden opgemerkt. Het was een nieuw bewijs, hoe zeer het meesterlijk talent van den heer **Cremer** wordt op prijs gesteld. En ook nu stelde hij de hooge verwachting geenszins te leur. Hij droeg zijne jongste Betuwsche novelle voor, getiteld *An 't kleine revierke*. Het onderwerp is *de luiheid*, die daarin op verschillende wijzen geteekend wordt in hare openbaringen en gevolgen. Het geheel was als eene groote schilderij uit een aantal kleine tableaux bestaande, die elk op zich zelf konden worden beschouwd. De schildering van *'t revierke*, in het begin, die van Adolf, den jongen, die niet naar school wil gaan, vooral die van Lammert, zittende in den armstoel, waren voortreffelijk, zoowel wat den inhoud en den vorm als de uitvoering betrof. De bezorgdheid van den oude voor 't beest, dat verkocht moet worden om de schulden van zijn zoon te betalen, de bekeering van den luijaard en eindelijk het oogsteest, waarop de stervende krachten van den 100-jarige nog eens herleven en hij mede-dorset en mede-zingt, ook deze partijen waren uitmuntend geteekend. Door *fine* opmerkingen en *geestige* opmerkingen werd de aandacht van het begin tot het einde gespannen gehouden. Wij herinneren, om iets te noemen, aan 't uurwerk, dat maar draaiwerk was voor den luijaard, aan Lammert, die deed als van Speyk en den brand er in stak, maar — in zijn pijp, aan den luijaard, die eens een dubbeltje en eens een tienstuiverstuk aan de armen gaf en zich streelt met het woord der Schrift, dat het honderdvoud, misschien wel honderdduizendvoud vergolden zal worden; aan de rooden kralen, die aaneen geregen zijn met een draad, die niet meer breken zal. — Maar waartoe meer? Vergeefs is elke poging om den indruk weder te geven, door deze voordragt op ons gemaakt. Wij verheugen ons, dat de heer **Cremer** zich weder alhier heeft laten hooren. Wij verheugen ons vooral, dat hij op zulk eene belangelooze wijze zijne talenten heeft dienstbaar gemaakt, om eene voortreffelijke zaak te bevorderen, de opvoeding en ontwikkeling van arme kinderen, hunne bewaaring voor luiheid, des duivels oorkussen. Wij hopen dat de spreker spoedig op nieuw onder ons optrede.

Twentsche courant, 14 februari 1863:

DEVENTER.

Letterlievend genootschap: Demosthenes.

Groote Vergadering, mede voor Dames, op
Maandag den 16. Februarij '65,
in de Schouwburgzaal.

Spreker. de Heer **J. J. CREMER.**

Bewyzen-van-toegang, à f1.50 voor een
vreemdeling, en f0,75 voor een Dame, zijn
verkrijgbaar by den heer A. J. WILHELM,
JR., Penningmeester, en by den heer J. v.
EENDE, JR., ten wiens huize men zich teffens
kan doen inschryven ter verkryging van
zitplaatsen, waar van de verloting, op den
gewonen voet, zal plaats vinden op den
dag der Vergadering, des namiddags te 2
uren.

Namends 't Bestuur,
J. H. ANKERSMIT, W. ZOON,
Voorzitter.

F. RALAND,
Schryver.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 19 februari 1863:

— Gister avond is de heer J. J. Cremer van 's Hage in de vergadering van het genootschap Demosthenes alhier opgetreden, waar de gevierde novellist voor eene talrijke en door hem als geboeide schare, zijne allerliefste Betuwsche vertelling "Aan 't kleine rivierke" heeft voorgedragen.

Apeldoornsche courant, 21 februari 1863:

DEVENTER.

16 dezer hield de heer J. J. Cremer alhier een voordragt in eene groote vergadering, mede voor Dames, van het Letterlievend genootschap Demosthenes. Zed. droeg zijne nieuwe vertelling: **Aan 't kleine Rivierke** voor. Was de verwachting hoog gespannen (blijkens de eivolle zaal) wij durven zeggen dat ze door de uitvoering nog overtroffen werd. De schoone natuur (het hoogste ideaal der kunst) kan, dunkt ons, moeilijk bevallicher en aanschouwelijker terug gegeven worden. De inhoud en uitvoering, zoo volkomen met elkander in harmonie, bragten eene betoovering te weeg, die het geheele drama met al zijne afwisseling van beelden en tooneelen voor uwyn geest deed gaan en ze als 't ware bezielde. 't Was een genot zoo als zelden ge-maakt wordt, en in dit genre ook wel moeilijk hooger op te voeren zal zijn.

Zutphensche courant, 21 februari 1863:

B I N N E N L A N D.

Zutphen, 20 Februarij 1863.

— Naar wij vernemen zullen onze stadgenooten weder spoedig in de gelegenheid zijn, den door zijne Betuwsche novellen zoo bekenden heer J. J. **Cremer** te hooren.

De gevierde schrijver heeft aangenomen tegen den 12 Maart e. k. in de gehoorzaal der groote societeit eene voordragt te houden.

Tevens bestaat het voornemen, in den volgenden winter eenige letterkundigen uit te noodigen, tot het houden van lezingen, die in de groote steden van ons land, met zooveel genoeg zijn gehoord.

Zutphensche courant, 28 februari 1863:

B I N N E N L A N D.

Zutphen, 27 Februarij 1863.

Lochem, 26 Febr. Velen zullen gewis met genoeg vernemen, dat de heer J. J. **Cremer** uit 's Hage, zijn voornemen heeft te kennen gegeven, om tijdens zijn aanstaand verblijf te Zutphen, ook weder zijne vrienden alhier te bezoeken, en dan op Maandag 16 Maart, des avonds te zeven uur, in de Societeits-Zaal, zijne nieuwe Betuwsche Novelle »Aon 't kleine rivierke» tot een weldadig doel voor te dragen.

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 4 maart 1863:

Onze stadgenoot, de heer J. J. **Cremer**, zal den 16 dezer te Lochem zijne nieuwe Betuwsche Novelle: *Aon 't kleine rivierke*, tot een weldadig doel voordragen.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 10 maart 1863:

Wij gelooven niet aan dusgenaamde universele talenten. Er waren wel immer, er zijn misschien nog reuzengeesten, krachtig genoeg om alles te omvatten, maar in elk geval, zij maken eene heele kleine minderheid uit, zelfs onder de erkende talenten. Ook aan 't gebied der Koningen van den geest zijn, onzes inziens, grenzen gesteld, eigenaardige grenzen, waarbuiten ze ophouden Koningen te zijn. Talent en individualiteit hangen te naauw zamen, dan dat het talent levensvatbaarheid zou blijken te hebben, ook op dat gebied, waar de individualiteit zich niet t' huis gevoelt, en zich niet vrij beweegt. Als het genie zijsprongen waagt, dan loopt het niet minder dan een alle-daagsch menschenkind gevaar om in de strengen verward te raken.

't Deed ons ter wille van den genialen **Cremer** leed, toen we het gerucht opvingen dat hij, voornemens zijnde eergister eene letterkundige

Zutphensche courant, 11 maart 1863:

Op Zaterdag den 14 Maart e. k.,
zal de Heer J. J. **CREMER**, in de ge-
hoorzaal der Groote Societeit te **ZUTPHEN**, des
avonds ten 7 ure voordragen, zijne nieuwste
Novelle :
„Oan 't kleine Revierke.”
Toegangkaarten à f 1.25, zijn verkrijgbaar
bij den kastelein der Groote Societeit.
Plaatsen kunnen besproken worden à 10 cts.
den 14 Maart 's middags 12 uur.

Dagblad van ZuidHolland sGravenhage, 18 maart 1863:

Door **GEBROEDERS BELINFANTE** te 's Hage,
is **ALOM VERZONDEN**: de Eerste Maandelijksche Aflevering van het
Geïllustreerd Stuivers Magazijn,
TIJDSCHRIFT VOOR IEDEREEN.
Deze Aflevering vormt een fraai boekdeel, waarvan de inhoud gelijk staat met **20 vellen**
druks en kost slechts 25 Cents, terwijl de gewone prijs zou zijn
drie Gulden.
De opgang die dit Tijdschrift maakt is dan ook zonder voorbeeld hier te lande. Reeds is
de opslag tot 8000, **zegge acht duizend**, Exemplaren gestegen en nog neemt het getal
Geabonneerden dagelijks toe.
De Inhoud dezer Afl. bestaat uit: de nieuwe Betuwsche Novelle van den Heer **J. J. Cremer**,
getiteld: **Aan 't Revierke**, geïllustreerd met zes Platen, geteekend door de Heeren
S. v. D. BERG en SMIT CRANS. — **Onder de zeeroovers op de Soeloe-eilanden.** —
Drie dagen in Zweden. — **Het avontuur van den Professor.** — **Het**
goedkoop kasteel. — **De jongelingsjaren van Franklin.** — **Margaretha.**
Voorts eene menigte **Wetenswaardigheden, Schoone gedachten, Wenken,**
Raadgevingen, Anecdotes en Varia.

Zutphensche courant, 18 maart 1863:

Nadat wij Zaterdag morgen ons verlustigd hadden in het beschouwen van ware kunststukken, schonk ons de avond een ander genot, daar het ons voor de derde maal in een betrekkelijk kort tijdsverloop gegund werd den heer **Cremer** voor ons te zien optreden om ons zijne nieuwste novelle „aon 't kleine revierke” met zijn éénig talent te hooren voordragen. — „Wel harrejemig, wat is 't hier wärm, 't is hier krek zoo vol as en ei!” had hij in zijn Betuwsch wel kunnen zeggen toen hij de zaal binnentrad, waar eene menigte van bijna 400 menschen was zamengedrongen om den spreker te hooren, dat, naar ons inzien, duidelijk genoeg voor eene toenemende belangstelling getuigde. Wij noemden zijn talent eenig, en wezen er vorige reizen reeds op met hoeveel gevoel, met hoeveel smaak en afwisseling hij zijne novellen wist over te dragen: zijne buigzame stem, die hem den faussettoon der kinderstem evenals de bevende bastoon van den grijsaard, even goed het suizen van den wind als het loeijen der koeijen en het kakelen der kippen weet te doen nabootsen, heeft iets natuurlijk eenvoudigs

Nieuw dagblad van sGravenhage, 19 maart 1863:

* **Lochem**, 17 Maart. „Voor een weldadig doel zou de heer **Cremer** uit 's Hage gister avond zijne novelle *Oan 't kleine revierke* ook hier ter stede voordragen,” en dat was voldoende om eene talrijke schare naar de groote societeit te lokken. Verscheidene gezelschappen waren van elders gekomen, en reeds een half uur vóór den aanvang was de zaal vol. **Cremer** betrad het spreekgestoelte en alles was stil, en hing tot aan het einde als het ware aan sprekers lippen. Het talent van den grooten novellist is te over bekend, dan dat wij er nog iets van zouden melden, alleen dit, ook hier heeft hij zijn roem waardig gehandhaafd.

Zutphensche courant, Maart 1863:

Nadat wij Zaterdag morgen ons verlustigd hadden in het beschouwen van ware kunststukken, schonk ons de avond een ander genot, daar het ons voor de derde maal in een betrekkelijk kort tijdsverloop gegund werd den heer Cremer voor ons te zien optreden om ons zijne nieuwste novelle „aon 't kleine revierke" met zijn éénig talent te hooren voordragen. — „Wel harrejemig, wat is 't hier wärm, 't is hier krek zoo vol as en ei!" had hij in zijn Betuwsch wel kunnen zeggen toen hij de zaal binnentrad, waar eene menigte van bijna 400 menschen was zamengedrongen om den spreker te hooren, dat, naar ons inzien, duidelijk genoeg voor eene toenemende belangstelling getuigde. Wij noemden zijn talent eenig, en wezen er vorige reizen reeds op met hoeveel gevoel, met hoeveel smaak en afwisseling hij zijne novellen wist over te dragen: zijne buigzame stem, die hem den faussettoon der kinderstem evenals de bevende bastoon van den grijsaard, even goed het suizen van den wind als het loeijen der koeijen en het kakelen der kippen weet te doen nabootsen, heeft iets natuurlijk eenvoudigs dat men zelden in zulk eene hooge mate vindt, zoodat het boeiende van zijne voordragt daardoor bijna alléén wordt teweeggebracht. Met dit stemgeluid paart hij eene mimiek, zoo natuurlijk, zoo toepasselijk, ja zoo onnavolgbaar, zouden wij haast zeggen, dat ieder zijner voordragten voor het groote getal ware en pseudo-verhandelaars en declamatoren honderde lessen bevat. Onder de uitstekend voorgedragen stukken uit bovengenoemde novelle noemen wij vooral: Lammerts staan op het land, waar hij tegen de ploeg leunende zijnen pijp zal opsteken, zijn vertoeven in „de staosiekaomer" en „ankieken van van Speijk", het staan van den grijsaard om zijn koebeest voor 't laatst nog wat hooi te geven; Lammerts gluren door eene vensterreet, waarbij de breede rug, die als „en kikkert op- en neergeet", hem het zien belet, en eindelijk vooral het verschijnen van den honderdjarigen man op den zaaddorsch.

Wij kunnen ons echter niet onthouden van er bij te voegen dat al was de voordragt nog zóó aangrijpend en voortreffelijk, wij aan de voorgedragen novelle zelve lang die letterkundige waarde niet toekennen, welke hij „het blinkende haantje" of „broër Jaopik" verdienen: dit scheelt nog al veel; wel is er eene hoog zedelijke strekking in, meer misschien nog dan in de beide vorige, — want hier wordt de zondaar verbeterd, zooals in de andere novellen niet gebeurt — maar enkele stukken er van zijn niet zoo natuurlijk of rond afgewerkt, als wij dit van den heer Cremer gewoon zijn, die plotselinge liefdesverkoeling jegens Lammert, en vrijage van Trieneke met Leendert van 't Lingeland, 't is, meenen wij, wat al te veel filosofie en onbezorgdheid tevens bij het lieve boerinnetje verondersteld; het binnendringen van den luijaard in het pronkvertrek van vrouw Willems is al heel zonderling, al leverde het ook nog zulke flinke passages op, om de voordragt en mimiek te doen uitkomen, en dan die plotselinge bekeering door een koudwaterbad, terwijl de zondaar, die ons wordt voorgesteld, toch niet alleen een luijaard, maar tevens een onmenschen is, die in zulk boos winterweër zijn naaste laat kermen en schreeuwen, en doet alsof hij het niet hoort, zelfs niet eens mede wil gaan als anderen te hulp snellen, die in hunne afwezigheid steelt, (waarom liet de heer Cremer die passage weg, waarbij Lammert een paar kwartjes speelgeld steelt? was het omdat het stuk anders te lang duurde, of dat hij begreep dat hij zijne hoofdfiguur al slecht genoeg had gemaakt?) die zijn ouden grootvader laat hongertijden, terwijl hij zelf naar de herberg loopt, kortom die zich zelven in een' droom reeds aan de galg ziet. Wij gelooven dat hier de overgang van ondeugd tot deugd wel wat gedwongen en al te plotseling is, terwijl kort daarop die deugd beloond wordt door het weder in dienst nemen bij haar, die hij het zwaarst heeft beleedigd, en die zijn grootvader, en dus eigenlijk hem, een huisje ten geschenke geeft, en dat alles nog wel op voorspraak van Triene van 't Putterserf, die gezworen heeft, „weg mit hum". Nog iets vreemds, hoewel van minder belang, is dat wij „den mëlmuus", dien wij in de herberg als drinker en speler van „petoet" hebben leeren kennen, weinige dagen daarna bij vrouw Willems als bouwknicht in dienst zien, terwijl hij daár weér door Lammert vervangen wordt. Doch genoeg — wij maakten deze opmerkingen in 't geheel niet om iets af te dingen op de voordragt van den liefkoosden spreker, die was als altijd meesterlijk en onverbeterlijk, en deed, geloven wij, menigeen verlangen dat het niet de laatste maal mogt zijn dat hij voor ons optrad.

Zutphensche courant, 21 maart 1863:

Lochem, 18 Maart. De door den heer **Cremer** jl. Maandag avond alhier gehouden voordragt zijner laatste novelle „Oan 't kleine revierke” heeft ten volle aan de verwachting beantwoord. De opbrengst, voor een weldadig doel bestemd, bedroeg f 130.

Provinciale Noord Brabantse en s Hertogenboscher courant, 10 april 1863:

Door **GEBOEDERS BELINFANTE** te 's Gravenhage,
is **ALOM VERZONDEN**: de Eerste Maandelijksche Aflevering van het

GEILLUSTREED STUIVERS MAGAZIJN,
TIJDSCHRIFT VOOR IEDEREEN.

Deze Aflevering vormt een fraai boekdeel, waarvan de inhoud gelijk staat met **20 vellen druks en kost slechts 25 Cents**, terwijl de gewone prijs zou zijn **drie Gulden**. De opgang die dit Tijdschrift maakt is dan ook zonder voorbeeld hier te lande. Reeds is de oplaag tot 8000, **zegge acht duizend**, Exemplaren gestegen en nog neemt het getal Geabonneerden dagelijks toe.

De Inhoud dezer Afl. bestaat uit: de nieuwe Betuwsche Novelle van den Heer **J. J. CREMER**, getiteld: **Aon 't Revierke**, geillustreerd met zes Platen, geteekend door de Heeren **S. v. d. BERG** en **SMIT CRANS**. — **Onder de zeeroovers op de Soeloe-eilanden**. — **Drie dagen in Zweden**. — **Het avontuur van den Professor**. — **Het goedkoop kasteel**. — **De jongelingsjaren van Franklin**. — **Margaretha**. Voorts eene menigte **Wetenswaardigheden**, **Schoone gedachten**, **Wenken**, **Raadgevingen**, **Anecdotes** en **Varia**.

 Zij die zich met de verspreiding van dit Magazijn willen belasten, adresseren zich met *franco* Brieven tot de Uitgevers. (12601)

Verslag van den staat en de werkzaamheden van het letterkundig genootschap Oefening kweekt kennis te s Gravenhage over het jaar 1862 tot 1863 uitgebracht ... 12den october 1863 waarachter de naamlijst ... Z.pl.,z.uitg. 1863. p. 8-10.

Op den 10den November werd de Vergadering een uur vroeger dan gewoonlijk geopend, daar ons Werkend Lid, de Heer **J. J. CREMER**, ons zijne toen nog onuitgevene Betuwsche vertelling *Oan 't kleine Rivierke* in haar geheel wenschte voor te dragen. Eerst werden ons op pittoreske wijze het riviertje de Linge en zij, die aan de oevers woonden, beschreven. Dat was het gezin van 't Putters-erf, vrouw Willemse, de rijke weduwe, met haar dochter, het mooie Trieneke, en Dolfke, haar bedorven zoontje, en verderop de honderdjarige Weijer, die met zijn nichtje Geurtje van Bosch een klein huisje bewoonde. Weijer's kleinzoon, Lammert van Tuil, bouwman knecht op 't Putters-erf, is de held der novelle: hij personifieert *de luiheid*. De luiheid zit hem niet in 't bloed, maar hij maakt er zich een ideaal van om rijk te zijn, om in de pronkkamer van zijn meesteres pijpjes te zitten rooken. Eenmaal doet hij dit werkelijk, er toe geprikkeld door 't jawoord, hem door de dochter gegeven; en weêrgaloos komisch was het too-

neel, zooals de talentvolle CREMER ons dat weërgaf, van Lammert, alleen in den armstoel liggende met een prent van van Speyk vóór hem en een prent van Mazeppa achter hem, die hij beurtelings tot onderwerpen zijner overpeinzingen maakt, tot hij door de weduwe betrapt en uit haar dienst gejaagd wordt. Toch werd dat tooneeltje bijna geëvenaard door een volgend, waarin de weggejaagde Lammert op een winteravond, glurend door een der reten van het blind, zich door zijn gehoor overtuigde, dat mooi Trieneke voor hem verloren was, want zien kon hij niet, verhinderd als hij daarin werd door den breeden, van 't lachen schuddenden rug der rijke boerin. En tegenover die komische scènes stonden in sterk en boeiend contrast de waar menschelijke, zoo goed gevoelde, zoo fijn geschilderde tooneeltjes van Geurtje's, innerlijk zoo bitteren, uiterlijk heel luchtigen gang van 't akkerland, waar zij Lammert gesproken had, naar huis, en van Weijer's nachtelijk bezoek in den koestel. Nog zien wij Geurtje het steeltje afbijten van 't bloempje, dat zij in den mond hield, nog zien wij dat bloempje vallen en door haar vertrapt worden. En wij volgen den stokouden grijsaard in onze herinnering naar den stal, waar hij bij 't walmende lamplicht afscheid nemen kwam van zijn laatste koe, en er «maar stond te kijken», zoo als hij zei, naar het trouwe beest, dat om de schulden van zijn kleinzoon moest worden verkocht.... Gelukkig echter komt het zoo ver niet: Lammert betert zich, overwint zijn luiheid, krijgt zijn dienst terug en vindt bij Geurtje troost voor 't verlies van Trieneke. En de honderdjarige viert met blij gemoed zijn eeuwfeest bij het dorschen van 't oliezaad op 't veld, waarheen hij op een met bloemen versierde kar als in triomf wordt heengebracht, om in een-

voldige en juist daardoor roerende taal de goedheid van zijn Schepper te prijzen.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 6 november 1863:

* **Wageningen**, 4 Nov. De gister door den gevierden novellist, den heer J. J. **Cremer**, ten voordeele van de Protestantsche bewaarschool te dezer plaatse, gehouden voordragt van zijne Betuwsche vertelling „Aon 't kleine rivierke” heeft netto f 221.25 opgebracht.

Algemeen handelsblad, 25 december 1863:

VOORDRAGTEN.
VAN DEN HEER
J. J. CREMER.

De Heer **CREMER** van 's Gravenhage heeft zich bereid verklaard te houden van een **DRIETAL VOORDRAGTEN**, en wel in het **ODEON**, op 13 en 25 Januarij en 10 Februarij 1864, des avonds te 7½ ure. De **OVERBETUWSCHE VERTELLINGEN** ter voordracht gekozen, zijn: „Oan 't kleine Rivierke,” „'t Blinkende Hoantje” en „Bruur Joapik.” Gelegenheid tot inteekening zal aangeboden worden door het rondzenden van Lijsten, maar staat ook open tot 10 Januarij bij de Heeren Boekhandelaren **SCHOONEVELD EN ZOON**, in de Beurssteeg en **VAN HETEREN**, in de Hartenstraat, bij welke Heeren nadere Inlichtingen te bekomen zijn.

De Ondergeteekenden noodigen beleefdelyk tot het bijwonen der Voordragten uit, waarbij de goede smaak en het zedelyk gevoel gelukkig voldoening kunnen vinden.

J. C. VAN MARKEN.
E. LAURILLARD.

(24578)

Algemeen handelsblad, 11 januari 1864:

AMSTERDAM, Vrijdag 8 Januarij.

Reeds meer dan eens is de bekende novellen-dichter J. J. Cremer ter dezer stede als spreker opgetreden, maar tot nu toe immer voor een beperkten kring van hoorders. Weldra echter zullen onze stadgenooten tegen eene geringe opoffering in de gelegenheid zijn den Heer **Cremer** zijn werk op de hem eigenaardige wijze te hooren voordragen. Hij zal namelijk op 13 en 25 Jan. en 10 Febr. e.k. des avonds in het Odeon *Oan 't kleine Rivierke*, *'t Blinkende Hoantje* en *Bruur Joapik* voorlezen. Aan eenige onzer lezers, zullen deze vertellingen niet onbekend zijn, maar eerst wanneer zij door den schrijver worden voorgedragen, kunnen zij op den rechten prijs worden gesteld. Dewijl aan het lokaal geen toegangs-biljetten worden afgegeven en de entree-prijs zelfs na 10 dezer wordt verhoogd, raden wij onze stadgenooten aan zich voor dat tijdstip bij de boekhandelaren Schooneveld en Zoon of van Heteren alhier te vervoegen, ten einde op de daar voorhanden lijsten te teekenen.

Afbeeldingen uit 1865.

Tentoonstellingscatalogus van levende meesters, Den Haag, 1866:

CREMER, (J. J.) 's Gravenhage, N. W. Binnensingel, 40.
89* Aan 't kleine Riviertje. (Over-Betuwe.)

Nieuwe Rotterdamsche courant, 24 januari 1866:

(1525) Op MAANDAG den 29 JANUARIJ a. s. zal door den Heer **J. J. CREMER**, uit 's Hage, in de Zaal der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, des avonds ten 7½ ure, worden voorgedragen de Betuwscha Novelle:

OANT' KLEINE REVIERKE
(DE LUIAARD).

De Inteeckenlijsten tot het bijwonen van deze Voordragt liggen bij de Boekhandelaren:

M. J. MENSING, Hoogstraat.
VERBRUGGEN & VAN DUYM, Hoofdsteege.
M. WIJT & ZONEN, Beursplein.

Rotterdamsche courant, 29 januari 1866:

Openbare Voordracht
der Betuwsche Vertelling
OAN 'T KLEINE REVIERKE,
DOOR DEN HEER
J. J. CREMER,
op MAANDAG e. k., 29 JANUARI,
des avonds ten 7½ ure,
in de Zaal der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.
Kaarten van Toegang zijn te bekomen bij de
Boekhandelaren M. J. MENSING, Hoogstraat;
VERBRUGGEN & VAN DUYM, Hoofdsteeg, en
M. WIJT & ZONEN, Beursplein.

Opregte Haarlemsche courant, 17 november 1866:

* * Door **A. W. SIJTHOFF**, te Leiden, is alge-
meen verkrijgbaar gesteld:
NIEUWE
OVER-BETUWSCHE
VERTELLINGEN
DOOR
J. J. CREMER,
Grietje op 't Hönings-arf, — 't Kriekende Kriekske, —
't Pauweveerke, — Op de Kniehorst, — Bruur Joapik, —
't Blinkende Hoanje, — **Oan 't Kleine Revierke.**
Een deel van 19 vel in groot 8vo formaat, op stevig papier.
Prijs f 2,90.

Brinkman, 1867:

— 't Blinkende Hoanje. Leiden, A. W. Sijthoff. 1867. 4o.	0,50.
— 't Kriekende kriekske. Leiden, A. W. Sijthoff. 1867. 4o.	0,50.
— 't Pauweveerke. Leiden, A. W. Sijthoff. 1867. 4o.	0,50.
— Thijs de smid. Uitgegeven ten voordeele van Meijer-Heijmans. Arnh., D. A. Thieme. (Amst. H. G. Rom.) 1869. kl. 4o. f 0,40. op best. manier	4 —

Algemeen handelsblad, 15 maart 1867:

LAATSTE VOORDRACHT VAN DEN HEER
J. J. CREMER,
Oan 't kleine Rivierke,
op VRIJDAG 15 MAART 1867, in *ODÉON*, des Avonds 7½ Ure.
De nog resterende Plaatsen zijn Vrijdag van 10 tot 3 ure te be-
spreken aan het Locaal. (6247)

Leidsch dagblad 1867:

A. W. SIJTHOFF te LEIDEN heeft uitgegeven:
J. J. CREMER,
NIEUWE OVER-BETUWSCHE VERTELLINGEN.
 Grietje op 't Hönings-arf. — 't Kriekende Kriekske. —
 't Pauweveerke. — Op de Kniehorst. — Bruur Joaspik. —
 't Blinkende Hoanje. — **Oan 't kleine Revierke.**
 Prijs f 2.90.
 Van deze novellen is ook eene uitgave met platen in
 prachtband verschenen.
 Prijs f 8.90.

Algemeen handelsblad, 22 november 1871:

Met veel genoegen zullen een aantal onzer lezers en lezeres-
 sen vernemen, dat zij weder in de gelegenheid zullen zijn een
 lezing van den novelist **Cremer** bij te wonen. Maandag e. k.
 zal de gevierde schrijver in het Odéon zijn *Aon 't revierke*
 voordragen.

Algemeen handelsblad, 23 november 1871:

ODÉON.
 MAANDAG 27 NOVEMBER 1871.
VOORDRACHT
 VAN DEN HEER
J. J. CREMER,
Oan 't kleine Revierke.
 AANVANG 8 UUR.
 Plaatsen zijn te bespreken en Billetten te bekomen aan het
 Lokaal, Zaterdag 25 en Maandag 27 November, van 10 tot
 3 uren, (53451)

Nieuws van den dag, 24 november 1871:

Odéon.
 MAANDAG 27 NOVEMBER 1871.
VOORDRAGT
 van den Heer
J. J. CREMER,
AAN 'T KLEINE RIVIERKE.
 (7010) Aanvang 8 uur.
 Plaatsen zijn te bespreken en Billetten te
 bekomen aan het lokaal Zaterdag 25 en
 Maandag 27 November, van 10 tot 3 uur.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 20 februari 1872:

CREMER (J. J.), Overbetuwsche novellen. 2e stukje. Bruur Joapik.
Oan 't kleine revierke. 't Pauweveerke. Leiden, A. W. Sijthoff.
Post 8o. (104 blz.) f 0.50

Apeldoornsche courant, 16 maart 1872:

In de vergadering van „het Nut” op 11. donderdag avond gehouden, werd de spreekbeurt vervuld door den bekenden Gelderschen romancier den Heer J. J. **Cremer** uit 's Gravenhage, die bij deze gelegenheid de door hem vervaardigde en in den Gelderschen tongval geschreven novelle „Aon 't kleine Rivierke” voordroeg. Dat de hoog begaafde spreker zijne hoorders en toehoorderessen wist mede te slepen, zoowel door zijne voordracht als door de echt humoristische en gevoelvolle strekking van het stuk, zal wel geen verder betoog behoeven.

Na de pauze vervolgde de Heer **Cremer** dezelfde novelle, die mede met veel belangstelling door alle aanwezigen werd gevolgd.

Wij gelooven de tolk te zijn van allen, die het voorrecht mochten smaken deze vergadering bij te wonen, wanneer wij én den spreker én het bestuur dezer afdeeling der maatschappij tot Nut van 't Algemeen, voor den genoeglijken en leerzamen avond openlijk dankzeggen.

Opregte Haarlemsche courant, 16 januari 1873:

BINNENLANDSCHE BERIGTEN.
Haarlem, 15 Januarij. In eene gisteren-avond in den Nieuwen Schouwburg alhier gehouden buitengewone vergadering der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen trad als spreker op de heer J. J. **Cremer**, van 's Gravenhage. Met zijn eigenaardig talent droeg hij de overbetuwsche novelle „Aon 't kleine Rivierke” voor, en hij werd door de in buitengewoon groot aantal opgekomen leden met hunne dames tot het einde toe met onverdeelde aandacht en belangstelling gevolgd.

Leeuwarder courant, 4 maart 1873:

— Hoe vele lezingen aan het Leeuwarder publiek ook dezen winter weder worden aangeboden, toch zullen zij, naar wij vertrouwen, met belangstelling vernemen, dat de heer J. J. **Cremer** eerstdaags hier in de zaal van den heer v. d. Wielen optreden en zijne keurige novelle *Oan 't kleine Rivierke* voordragen zal, die laatstelijk tot drie malen toe door hem in het lokaal *Odeon* te Amsterdam is ten beste gegeven. Wie ook bij de Leeuwarders een woord van aanbeveling noodig heeft, niet de heer **Cremer**, die nu reeds jaar op jaar hier kwam en zijne talenten op toenemende wijze zag waarderen. Ons doel is dan ook slechts het publiek voor te bereiden op een avond, die ontegenzeggelijk een groot genot zal opleveren.

Leeuwarder courant, 7 maart 1873:

LEZING
VAN
J. J. CREMER,
Onderwerp: Oan 't kleine revierke,
Donderdag den 13 Maart 1873,
’s avonds half acht uur,
in de Groote Zaal van den Heer IJ. VAN DER
WIELEN te Leeuwarden.
Kaartjes zijn à f1 verkrijgbaar bij den Boek-
handelaar H. KUIPERS te Leeuwarden.
Plaatsen zijn te bespreken Donderdag, tus-
schen 12—3 uur, à tien cent extra.

Stads- en dorpskroniek van Friesland, 1873:

13 Maart. J. J. Cremer leest te Leeuwar-
den zijn novelle *Oan 't kleine revierke*.

Leeuwarder courant, 16 maart 1873:

Had het talrijk opgekomen publiek, dat jl. woensdag avond de zalen van den heer van der Wielen vulde over jammerlijke teleurstelling met regt te klagen, de belangstellende schaar, die zich jl. donderdag avond aldaar verzameld had, kan van beter dingen gewagen. De begaafde letterkundige J. J. **Cremer** vertoonde zich daar in al de kracht van zijn uitnemend talent. In hooge mate werd het auditorium geboeid door de meesterlijke voordragt van de overbetuwsche novelle: *aan 't kleine Revierke*, en letterlijk hing men aan des sprekers lippen, waar hij de verschillende toestanden, waaraan de novelle zoo rijk is, vertolkte op de hem eigen, onovertroffen wijze, zóó, dat de hoorder alles om zich heen vergeet en slechts oog en oor heeft voor de voorgestelde personen, die als levend voor hem staan. Den teregt gevierden novellist, zij daarom warme dank gezegd en een welgemeend tot wederziens toegeroepen.

Opregte Steenwijker courant, 28 april 1873:

— Den 21 April zal de heer **Cremer** hier eene voordragt houden. Dat niemand de gelegenheid om hem te hooren late voorbijgaan! Mogten sommigen van hier of van elders niet weten, bij wie zij zich van een toegangskaartje à *f* 1 moeten vervoegen, dan is de uitgever dezer courant bereid het hun te melden.

— Voor een publiek van omstreeks twee honderd personen droeg *Cremer* hier Maandag avond een zijner novellen voor, getiteld: *Oan 't kleine Revierke*.

Wij hebben er geen pen voor, om te schetsen wat hij geschilderd heeft en zullen ons wel wachten, eene poging te wagen om in hoofdtrekken weer te geven, wat hij in de fijnste bijzonderheden van 't Geldersche landleven, van 't Geldersche volkskarakter ons heeft verteld. Die er bij is geweest, heeft het gevoeld en voor hem, die er niet was, zou onze schets te onvolkomen zijn. Het eigenaardig talent van den heer **Cremer** is in één woord boven onzen lof verheven.

Hij toovert met het woord en de gebaren en bederft niets door overdrijving. Hij is schilder en acteur, zooals in zijn karakter op letterkundig terrein nog een tweede moet worden gezocht.

De Nederlandsche spectator, 1874:

Nieuwe, Geïllustreerde uitgave van de
OVERBETUWSCHE NOVELLEN EN VERTELLINGEN
van **J. J. CREMER.**

GRIETJE OP 'T HÖNINGS-ARF. — 'T KRIEKENDE KRIEKSKE. -- OP DE KNEIHORST. --
'T BLINKENDE HOANJE. — BRUUR JOAPIK. — **OAN 'T KLEINE REVIERKE** —
'T PAUWEVEERKE. — KRUUZEMUNTJE. — VAN BINNEN EN VAN
BUUTEN. — OP DEN ZOLDER. — MIJN OUDE JAKOB. — EEN OUDEJAARSAVOND. —
TONEN IN DEN NIEUWJAARSMORGEN. — HET JAWOORD. — ENZ. ENZ.

Aangemoedigd door de gunstige wijze, waarop de verschillende vorige edities van **CREMER'S Overbetuwscbe Novellen en andere Vertellingen** door het publiek ontvangen werden, zal de Uitgever, nu de vorige drukken bijna zijn uitverkocht, daarvan eene nieuwe uitgave ter perse leggen, geïllustreerd met **Platen** van den Heer G. J. BOS. Ze zal verschijnen in afleveringen van 2 a 3 vel druks en compleet zijn in 25 afl. met **16 Platen**. Elke aflevering kost bij inteeke-ning slechts **25 Cents**.

De inteekening is in iederen Boekhandel opengesteld. De eerste aflevering is alom voorhanden.
Uitgave van A. W. SIJTHOFF te Leiden. 297

Algemeen handelsblad, 22 februari 1875:

Aanstaanden Vrijdag treedt de heer **Cremer** hier ter stede weder op in het *Odéon*. Hij zal de novelle *Aon 't klein Rivierke* voordragen.

Onder den titel: een **Bloemkrans**, leesboek voor school en huisgezin, heeft de heer J. P. de Keyser indertijd eene zeer gewaardeerde bloemlezing uitgegeven uit Nederlandsche dichters en prozaschrijvers. Dezer dagen is dit boekje opnieuw uitgegeven bij D. A. Thieme, te 's-Hage. Het is gewijzigd en verbeterd en thans geheel ingericht voor schoolgebruik. Niettegenstaande den betrekkelijk zeer geringen prijs is de uitvoering net en de druk duidelijk. Het boek moge een ruimen kring van lezers vinden.

Nieuws van de dag, 24 februari 1875:

ODEON.
Lezing van den Heer
J. J. CREMER,
Oan 't kleine Revierke,
op Vrijdag 26 Februarij 1875, aanvang
8 uur.
Plaatsen kunnen aan het Lokaal opgegeven
worden van 12 tot 3 uur, en afgehaald Vrij-
dag 26 Febr. van 10 tot 1 uur. (2376)

Algemeen handelsblad 28 februari 1875:

„Aon 't kleine rivierke" heeft de heer **Cremer** gisterenavond zijne hoorders gebracht. Het verheugde ons, dat de zaal van het Odéon zoo goed bezet heeten mocht; meer nog dat de aanwezigen herhaaldelijk blijken gaven, dat zij het genot waardeerden van door **Cremer** te hooren voordragen een novelle van **Cremer**, met al het gevoel, den eenvoud, de schalkschheid hier en daar, die aan zijn werk zoo groote aantrekkelijkheid verleenen.

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 29 november 1876:

Oefening kweekt kennis.

Gister-avond was den leden van *Oefening* een zeldzaam genot bereid. De heer J. J. Cremer trad toch weder op. Geen wonder dat de zaal tot in haar uiterste hoeken met een belangstellend gehoor niet slechts gevuld, maar overvuld was. En ook nu vond hij waardering en verwierf aller toejuiching.

Het talent van den heer Cremer is dan ook van dien aard, dat men niet moede wordt het te bewonderen, want het is als 't ware telkens nieuw. Niemand zal hem noemen den grootsten schrijver of novellist van het land; maar de uitnemendste spreker, wij zouden bijkans zeggen de meest dramatische redenaar, verdient hij ongetwijfeld te heeten.

En is hij dan al niet de grootste auteur, moet hij wijken voor een schrijvers-talent als bv. dat van een mevrouw Bosboom-Toussain, toch komt hem in zijn genre de kroon der eere toe; als novellist van de Betuwe is hij onverbeterlijk.

Wie toch kan het leven der Betuwers schetsen zoo als hij? Wie weet daarbij te grijpen in het hart en het gemoedsleven zoo als hij?

Geniet men veel als men Cremer's Betuwsche novellen leest: men leert hem nog hooger plaatsen, nog meer lief hebben bovenal, als men ze hem hoort voordragen. Dan eerst komen elk woord, elke trek, elk denkbeeld tot hun ware regt. Men leeft dan eerst ten volle mede met de helden en heldinnen van zijn dichterlijke vinding, en die toch op zoo eenvoudig een tooneel zich bewegen en in schijnbaar zoo alledaagsche toestanden worden voorgesteld, maar wier aandoeningen en gewaarwordingen dikwerf van zoo diep tragischen aard zijn en ons toonen doen hooren, die ook trillen in het meest ontwikkeld menschenhart.

Don't kleine revierke, de novelle waarop Cremer ons gister-avond vergastte, is ook zulk een proeve van zijn talent.

Reeds eenmaal hadden wij het voorrecht gesmaakt het hem te hooren voordragen, nu veertien jaren geleden, doch het was ons, als hoorden wij het nu voor het eerst.

Is de intrigue hoogst eenvoudig: 't mislukken van Lammerts' huwelijk met 't rijke Trieneke, dat hij uit luiheid en hoogmoed tot vrouw begeerde, niet om haar, maar om haar vaders erf en erfenis, en 't geluk dat ten slotte Geertje, de tijdelijk miskennde, nog te beurt valt, als Lammerts haar echt-vriend toch wordt: — de kracht van Cremer lag ook nu in de details. Ze allen te noemen zou ons te ver voeren; dit is trouwens niet noodig, want de kennismaking met *Don't kleine revierke* ligt onder ieders bereik, omdat het reeds 't licht zag.

Toch kunnen wij van enkele momenten niet zwijgen. De schildering van Trieneke en Lammerts, als deze laatste den angel van den hoogmoed in het hart der eenvoudige en arbeidzame maagd tracht te slaan; de openbaring van Lammerts traagheid en opkomenden hoogmoed op het ploegveld; straks, Lammerts ontmoeting met Geertje; Geertje's zielestrijd; de scène tusschen moeder en zoontje op 't Putters-Erf; Lammerts' voorbarig hoogmoeds-genot in de pronkkamer van de boerderij; bij Lammerts' grootvader, aan den vooravond van den dag, waarop de laatste koe zal worden te gelde gemaakt; vooral het tafereel in den koestel; de wedergeboorte van Lammerts op 't arbeidsveld, en dan het slot-tooneel op 't Putters-Erf, op grootvaders honderd-jarig oogstfeest, — ziet, dat alles is roerend schoon en ontlokte, bij het heengaan, aan allen, die gevoel hebben voor 't waarachtig verheffende in de kunst zooals zij weet na te schetsen wat de natuur en 't menschen leven te zien geven, een nieuwen lofspraak op Cremer en een woord van innigen dank voor het heerlijk genoegen, aan honderden bereid.

Alphabetische naamlijst der boeken, 1877:

Cremer (J. J.), Overbetuwsche novellen. Nieuwe geïll. uitgave. afl. 20-25 Leid., A. W. Sijthoff post-8o. (Compl. in 25 afl. m. 16 pl.) p. afl. f 0,25
— Overbetuwsche novellen. Geïllustreerde uitgaaf. Leid., A. W. Sijthoff. (339 m. 9 pltn.) post-8o. geb. en verg. op sneê. 2,50.
INHOUD: Grietje op 't Höningsarf. — t Kriekende Kriekske. — Op de Kniehorst. — 't Blinkende Hoanje. — Bruur Joapik. — **Oan 't kleine Rivierke.** — 't Pauweveerke. — Kruuzemuntje. — Van binnen en van buiten.

Opregte Steenwijker courant, 24 september 1877:

— Op 8 October a.k. zal de heer J. J. **Cremer** te Meppel spreken.

Leeuwarder courant, 5 oktober 1877:

SNEEK. LEZING SNEEK.
van J. J. CREMER,
Vrijdag 12 October a.s.; in de Grootte Zaal van AGEMA.
Onderwerp: **Oan 't Kleine Rivierke.**
Prijzen der plaatsen f 1. Plaatsen te bespreken van af Donderdag 11 October.
AANVANG 7½ UUR.

Opregte Steenwijker courant, 15 oktober 1877:

— De heer J. J. **Cremer** uit den Haag heeft te Meppel zijne bekende novelle: „Aon 't kleine rivierke” met succes voorgedragen.

Rotterdamsch nieuwsblad, 8 november 1878:

VOORDRACHT
VAN DEN HEER
J. J. CREMER,
zijner Overbetuwsche vertelling
Oan 't kleine Rivierke,
op Donderdag 14 November a.s.,
des avonds ten 8 ure,
in de Zaal der Maatschappij: „Tot Nut
VAN 'T ALGEMEEN”.
TOEGANGBILJETTEN te verkrijgen
bij den Custos, aan het Gebouw in den Oppert.

Nieuws van de dag, 19 januari 1880:

Op verzoek van verschillende
Families, stelt de Heer
J. J. CREMER
zich voor op Donderdag 5 Fe-
bruari a. s., in *Odéon* te lezen:
Aan 't kleine Rivierke,
dat de zeker **LAATSTE Voor-**
dracht in dit seizoen zal zijn.

Nieuws van de dag, 27 februari 1880:

Gisterenavond trad de Heer **Cremer**
in *Odéon* voor een talrijk gehoor op met de voor-
dracht neen, voorstelling, van zijne bekende Betw-
che novelle «Aan 't kleine revierke».
De grootste lofspraak op Cremer's voordracht is
zeker, dat men, door de wijze waarop de schrijver
zijn verhalen «voorstelt», daarin schoonheden ontdekt,
die men bij het lezen over het hoofd gezien had of
niet kunnen vinden.

Algemeen handelsblad, 28 februari 1880:

Omtrent de voordracht van den heer **Cremer**, die wij tot ons leedwezen verhinderd waren bij te wonen, ontvangen wij, op ons verzoek, van vriendelijke hand het volgende:

Een avond in Odéon, onder het gehoor van den heer **Cremer**, is en blijft een aangename uitspanning. Wij werden Woensdagavond opnieuw geboid door de lieve vertelling: *Aan 't kleine revierke*. De heer **Cremer** kan zoo juist de natuur van het bevallige Gelderland wedergeven, dat wij er meenen tegenwoordig te zijn; zijne voordracht is zoo natuurlijk, zoo naef en daarbij zoo waar, dat wij ons geheel verplaatst zien in het tooneel, dat hij ons voorstelt. De heer **Cremer** bezit in hooge mate het talent, verschillende personen, zoowel in hunne gebaren als in hunne stemmen, te vertegenwoordigen, zoo zelfs, dat, indien wij de oogen sloten, men zou meenen meerdere personen te hooren. Een jong meisje, een eenigszins ijdel deerntje, een boerin van middelbaren leeftijd, een knap jongman, een honderdjarige grijsaard, al deze uiteenlopende karakters worden even natuurlijk voorgesteld.

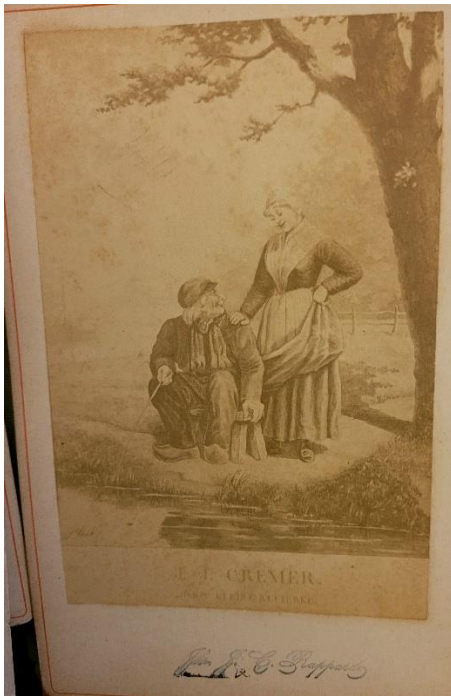
De heer **Cremer** boeit en laat ons hartelijk lachen door het meesterlijk voordragen der alleenspraak van Lammert, den luien bouwknacht; hij stelt dien jongen boer, die zulke hooge gedachten heeft, uitstekend voor, vooral bij het „piepke stoppen” op het land en in de alleenspraak in de pronk-kamer van 't Putters-arf. De dikke boerin, meesteres van genoemde hofstede, in hare verontwaardiging, eerst over hare dochter, als zij die op „warkdag” in 't „Zundagsch” gekleed ziet en later over den luien Lammert, als zij hem in haren nooit gebruikten armstoel ziet zitten, is mede prachtig natuurlijk weergegeven. Trieneke van 't Putters-arf en Geurtje ten Bosch, het pleegkind van den ouden Arie, Lammert's grootvader zijn lieflijke jonge meisjes typen. Dolfke het bedorven schoolknaapje zien wij letterlijk staan pruilen en verheugd wegvliegen met de cent in de hand, die moeder hem „veur de heufpen” gegeven had. Maar van den honderdjarigen Arie, schijnt de dichter (want dat de heer **Cremer** in den volsten zin des woords dichter is behoeven wij wel niet meer te zeggen) eene bijzondere studie gemaakt te hebben, zijn stem is hier treffend natuurlijk en de bekende grinsen en lachjes

De toekomst 1880:

houden. Tot zijne schoonste stukken van voordracht behoorden zeker het roeien op de rivier in 't *Blinkende Hoanje*, de wedren in 't *Pauweveerke*, het ploegen in *Oan 't kleine Revierke*.

Gesteund werd hij in zijne voordracht door zijne uitmuntende oogen: rechtop staande kon hij zijn schrift of boek, al lag dit op eene tafel met een geheel toegeslagen lessenaar, gemakkelijk lezen.

J.C. Rappard – Album van Nederlandsche schrijvers: fotografieën van oorspronkelijke teekeningen. 1^e serie. Leiden: B. Blankenberg, (firma Couvee & Co.), ca 1880.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 9 december 1881:

323

Onderstaande circulaire werd heden door mij verzonden.
Geachte Confrater!

Ik kocht van wijlen den Heer J. J. CREMER het kopijrecht van:
 Grietje op 't Hönings-arl. Naar omhoog.
 Mijn oude Jakob. Wat vader Harmen vertelt.
 't Kriekende kriekeke. Zes schetsen in eene lijst.
 't Pauweveerke. Een winteravond.
 Op de kniehorst. Alles wel.
 Bruur Joapik. 't Lot in den kerkbuil.
 't Blinkende hoanje. Wat ik zag en hoorde in den
 Oan 't kleine revierke. spoorwagen en binnen de
 Arme Samuel. wachtkamer.
 Portretten. **Kruuzemuntje.**
 Kees Springer in de kerk. Van binnen en van buiten.
 Kees Springer buiten de kerk. Het jawoord.
 Driemaal gezien. Op den zolder.

Van wijlen den Heer D. A. THIEME kocht ik:
 Wouter Linge. Een Oudejaarsavond.
 Sinterklaas. Tonen in d. Nieuwjaarsmorgen

Van enkele dezer Novellen kwam ik met den auteur over-
 een, ze tegen eenige vergoeding in een meer complete uit-
 gawe te laten opnemen, van andere werd dit belangloos door
 mij toegestaan; natuurlijk onder voorwaarde dat die Novellen
 alleen in de complete werken opgenomen en niet, onder
 welken vorm ook, afzonderlijk uitgegeven of verkocht moech-
 ten worden.

Bij de veiling van het fonds van den Heer P. VAN SANTEN
 werd deze bepaling in den catalogus opgenomen. Ze luidt
 als volgt:

„De deelen van CREMER's Rom. werken mogen, wegens de
 bestaande contracten met de primitieve Uitgevers, niet af-
 zonderlijk verkocht worden. De eventuele koop is gehou-
 den zich naar deze bepaling stiptelijk te gedragen”.

Nu de werken van CREMER opnieuw onder den hamer
 komen en die bepaling niet duidelijk in den catalogus is
 vermeld, gevoel ik mij, op advies van den Heer Mr. AUG.
 PHILIPS, Advocaat te Amsterdam, verplicht, den Boekhandel
 te herinneren, geen deelen van CREMER, waarin bovenge-
 noemde Novellen voorkomen, apart te verkoopen, *daar ik*
mij voorbehoud dit ten strengste te vervolgen. [5007]

Met achting,
 Leiden,
 8 Dec. 1881. Uw Dw. Dienaar,
 A. W. SCHRÖFF.

Catalogus der schilderijen tentoonstelling Rotterdam 1882:

HOET, H. G. ten, te Amsterdam.

148. Landschap bij Staphorst.

149. Oan 't kleine Revierke.

Oud en nieuw letterkundig leesboek Leopold, 1888:

1) Denk onder andere aan den brief van Huibert Polsin: 't Kriekende kriekske, en herinner u het weergaloes koddige tafereel in: Oan 't kleine Revierke van Lammert, in den armstoel, met het portret van Van Speyk vóór en de prent van Mazeppa achter zich, die hij beurtelings tot onderwerpen van zijne overpeinzing maakt.

2) Uit Bruur Joapik. — 3) In den bekenden wedren tusschen den hoovaardigen Hannes met zijn Mieke voor de kapsjees, en boer Millis op zijn zwart-ruin Keeske, uit 't Pauwveerke. — 4) In Kruuzemuntje. — 5) Uit Het blinkende Hoanje. — 6) Uit Oan 't kleine revierke.

Korte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, 1903:

zoo geestig te schetsen. Wie kent niet „Kruizemuntje, Deine Meu, Oan 't kleine revierke, 't Pauwveerke, 't Kriekende Kriekske"? Het zijn allerliefste verhalen, waarin de schrijver zijn edel hart openbaart.

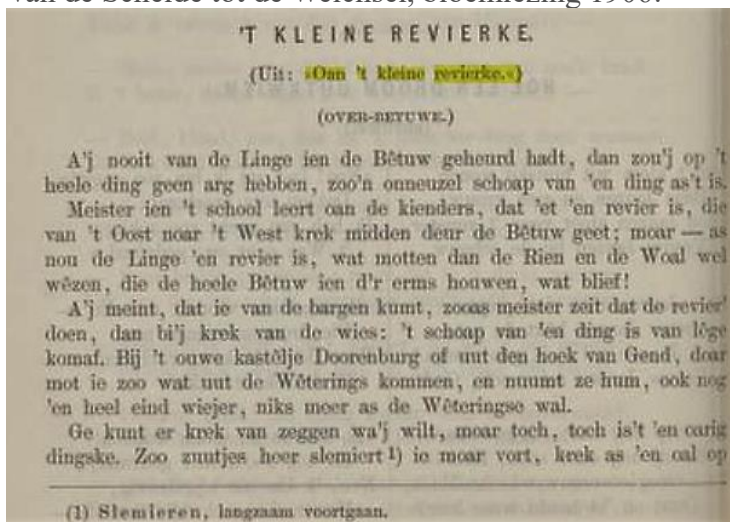
Provinciale Drentsche en Asser courant, 7 november 1891:

Hoogeveen, 5 Nov. Gisteravond werd door den heer A. J. D. Schotsman van Assen eene voordracht gehouden voor de leden en begunstigers van de Werkliedenvereeniging alhier. De heer Schotsman droeg met veel talent een novelle van Cremer voor, getiteld: „Oan 't kleine revierke.” Het verhaal, op degelijke wijze weergegeven, boeide van het begin tot het einde. Een daverend applaus viel den spreker ten deel, dien we hier nog eens gaarne willen terugzien.

Nieuws van den dag, 15 augustus 1894:

TWINTIG BEKENDE BOEKEN EN WAT ZE LEEREN.	
MAJOR FRANS reist nooit zonder	PERRY-KOFFER.
LAURA'S KEUZE was een	PERRY-KOFFER.
EEN KIND DEZER EEUW kan niet zonder	PERRY-KOFFER.
MET Z'N ACHTEN hadden ze een	PERRY-KOFFER.
HET GEHEIM VAN DE OUDE JUFFROUW was een	PERRY-KOFFER.
GIER WALLY wenschte zich een	PERRY-KOFFER.
DE LOTELING ging naar huis met een	PERRY-KOFFER.
VRIEND PRITS was trotsch op zijn	PERRY-KOFFER.
OVERKOMPLEET is geen	PERRY-KOFFER.
DE ARME EDELMAN had geen	PERRY-KOFFER.
ORIGINEELE MENSCHEN koopen liefst een	PERRY-KOFFER.
UIT EN THUIS MET DE THOMP en een	PERRY-KOFFER.
FAMILIE VAN OSS heeft een	PERRY-KOFFER.
DE PLEEGZONN konde nog geen	PERRY-KOFFER.
DE GRAAF DE MONTE CRISTO riep om een	PERRY-KOFFER.
DE NEGERHUT bevatte geen	PERRY-KOFFER.
DE FAMILIE BUCHHOLZ IN ITALIË reisde met een	PERRY-KOFFER.
DRIE DAGEN IN EGYPTÉ met een	PERRY-KOFFER.
OM 'T KLEINE REVIËRKE stond een	PERRY-KOFFER.
Dr. HELMOND EN ZIJN VROUW reisden met een	PERRY-KOFFER.

Van de Schelde tot de Weichsel, bloemlezing 1906:

De vrouw, 15 december 1906:

kinderboeken.¹⁾

Met jongelui boven 14 kan men m. i. ook gerust lezen *De drie getrouwen* van Gustav Frenssen, bij C. L. G. Veldt, te Amsterdam.

Welke van de werken van Dickens, Walter Scott, Van Lennep, Bosboom Toussaint, Schimmel, Cremer, Fritz Reuter, Shakespeare, Vondel en andere klassieke schrijvers, de ouders voor hun „rijpere jeugd” geschikt achten, kunnen deze zelf natuurlijk beoordeelen. Ik wijs hier op de goedkoope uitgaaf van Scott bij D. Bolle te Rotterdam, het „Letterkundig Pantheon” bij W. J. Thieme te Zutphen, waarin men Vondeis werken gedeeltelijk vindt, en de zoeven genoemde „Leidsche herdrukken”, waarin men veel van Cremer en Van Lennep vindt, o. a. de volgende:

J. J. Cremer: *'t Pauweveerke*, *'t Kriekende Kriekske*, *Kruuzemuntje*, *Op de Kniehorst*, *Bruur Joapik*, *'t Blinkende Hoanje*, *Oan 't kleine Revierke*, *Grietje op Heuningsarf*, *Bella Roel*, *'t Hartje op de Veluw*, *Deine-Meu*, *Van binnen en van buuten*, *Eene Zoogmoeder*, *De Koffievrouw*, *Wiege Mie*, *De rechte Jozef*, *De oude Wessels*, *De Reis van Meeuwsen*, *De Vriend van den Huize*, *Op den Zolder*, *Fabriekskinderen*, *Monte Carlo*, *Naar omhoog*, enz., *De Betuwsche Neef*, *Ritters Dans*.

Westlandsche courant, 12 november 1910:

— „Nut en Genoegen” alhier noodigt hare leden voor de tweede maal in dit seizoen uit op Maandag 21 dezer, wanneer zal optreden de heer J. H. Lamping, met de voordracht van een der Over-Betuwsche novellen van Cremer, getiteld: „Oan 't kleine **revierke**”.

In December, vermoedelijk Woensdag den 28sten, zal de Vereeniging »T. o. v. i. d. o. van 's Gravenhage optreden met het succes-blijspel in 4 bedrijven „Mister Forster uit Chicago”.

Landleven, bloemlezing 1923:

J. J. CREMER

UIT: OAN 'T KLEINE **REVIERKE**.

Lammert van Tuil heeft zes jaar geleden met kermis van Geurtje ten Bos, die toen juist bij zijn grootvader in huis was gekomen, een tabaksdooz gekregen, een mooie koperen, en de herlogemaker van het dorp heeft er hun beider namen

AVRO-bode, 13 november 1927:

De kamer zat vol en er werd weinig of niet gesproken, want juist werd een lezing aangekondigd. „Oan 't kleine revierke van Jacobus Jan **Cremer**”, deed de omroeper zich hooren. En even later klonk er uit den luidspreeker: „A’j nooit van de Linge ien de Bétuw geheard hadt, dan zou’j op ’t heele ding geen arg hebben, zoo’n onneuzel schoap van ’en ding as ’t is”. Tax zat ingespannen te luisteren, toen hij hoorde van dat revierke. Wat wàs daar ook mee? O ja, nu wist hij ’t. Vorige winter op ’t Nut had ie ’t ook gehoord en erg mooi gevonden. Toen de redenaar den eersten zin gezegd had, gaf Tax een slag op zijn broek en zei met voor hem ongewoon enthousiasme. „Da’s poddorie van die luije knecht, wist ik dat dat ook door het radio kon?”

Expositie van LWR Wenckebach, 1929:

L. W. R. WENCKEBACH werd den 12 Januari 1860 te 's-Gravenhage geboren. Zijn vader was de vermaarde hoofdingenieur van de Rijks Telegraaf, die bij zijn afscheid uit den dienst, wegens ziekte, door Thorbecke betiteld werd als „de stichter van het Telegraafwezen in Nederland”. Zijn moeder, lid van een zee-officiers familie, was de gelukkige opvoedster van dezen intelligenten zoon, op wiens dankbaarheid zij terecht trotsch was. Na het aftreden van den vader uit zijn belangrijke functie kwam de familie naar Wijk bij Duurstede, om na vaders dood en die van de eenige dochter, terwille van de opvoeding der drie jongens in Utrecht te gaan wonen. Al vroeg toonde Willem een merkwaardig teekentalent, dat zich onder leiding van zijn leermeesters D. van Lokhorst en Jhr. E. van Heemskerk van Beest ontwikkelde, aangemoedigd door zijn besten vriend en studiegenoot, den vroeggestorven A. C. A. Ridder van Rappard. Dit talent was aanleiding dat hoewel Wenckebach later onder den invloed van de Haagsche school tot het schilderen werd aangetrokken, hij ook als illustrator optrad en zich als zoodanig naam maakte met zijn „In de Muizenwereld” en „Notenkraker en Muizenkoning”, en later, toen hij de leiding over de grafische inrichting bij Roeloffzen en Hübner reeds op zich had genomen, met de teekeningen van oud-Amsterdam voor het Nieuws van den Dag en met de illustraties van bloem en plant voor de firma Verkade en met die van vele boeken. Doch zijn hart bleef uitgaan naar het schilderen in de natuur. Elken vrijen dag en elke vacantie werd daar aan geoferd. Zoo werkte hij in Drente en aan Cremer's (Kleine Revierke, de Linge, maar Kennemerland, waar hij — te Santpoort — sedert jaren woont, trok hem het meest. En als gevolg daarvan het verwante Texel van welks natuurschoon Wenckebach's schilderijen zooveel monumenten worden.

Nederlandsche volkskunde, Gelderland, bloemlezing 1931:

ien ermoei! Vort, vort, m'n huus en m'n dienst uut!" En — als zij hem vat bij de arm, dan dringt ze hem voort en verder naar 't venster, en Trieneke roept wel: „Och, moeder, bedoar toch!" — En Lammert, hij trilt wel: „Vrouw Willems, ik smêk oe!" Moar: „Vort! vort met den luizak! Allo, de been' over 't roam — da's niks, stoot oe kop moar — oe loon za'k wel sturen; geen voet op et erf meer!"

1827—1880.

Uit: Oan 't kleine revierke.

J. J. CREMER.

Klinkende rhythmten, bloemlezing 1935:

LIED BIJ HET DORSEN (Gelderland).

Lange vlêgel, wonderklop,
Sloa d'r helder lochtig op.
Vief en twintig duuzend slag,
Ielken korten wienterdag,
Met verdrag.
Vlêgell klap 'em, klep 'em, klop,
Die 't niet gleuvt, op stuggen kop.

Lange vlêgel, klap en klop,
't Blanke groan uut vollen dop.
't Groan da'j klopt is minsen brood,
En den dorser, klein of groot,
Kriegt geen nood.
Vlêgell klap 'em, klep 'em, klop,
Die niet warkt, op luien kop.

Lange vlêgel, klap en klop,
't Zwarte zoad uut spitsen dop;
't Zoad houdt licht veur duustre nacht.
Alted warkzaam is Gods macht.
Toe met kracht,
Vlêgel, rep moar, klep moar, klop;
't Wark, doar kumt Gods zêgen op.

Uit: J. J. Cremer, Oan 't kleine Revierke.

14

Buiten, 12 oktober 1935:

„Oan 't kleine revierke”

DE vorige generatie kende Cremer's novellen, die vertelden van het Betuwsche volksleven, van de poëzie, maar ook van den harden strijd om het dagelijksch brood, van diepge-worteld geloof, maar ook van vër-gaand bijgeloof. Ze droegen veel bij tot het bekendheid geven aan deze mooie landstreek, maar toch, bekend genoeg is dit schilderachtig plekje grond nog lang niet. — Ja, in het vroege voorjaar, dan komen van heinde en ver de enkeling en de massa om de groote bruids-bouquet te aanschouwen, om te genieten van de sneuw-witte en rose pracht der bloeiende vrucht-boomen. — Ook komen vele vreemdelingen in de periode daarna, wanneer de warmgestoofde, sappige kersen in overweldigende hoeveelheden dieprood-glanzend lokken tusschen het groen der bladeren: de paar weken, waarin de boomgaarden van het eer-ste ochtendkrieken af tot nà zonsondergang vol leven en beweging gehouden worden met ratels, ketel-muziek, schoten-met-los-kruit ¹⁾, afgewisseld door de meest onmenselijke geluiden, die een mensche-lijke keel maar kan voortbrengen en met den ken-nelijken opzet spreuwen en andere op de malsche vrucht beluste vogels in hun vernielende snoepzucht te verschrikken en op de vlucht te jagen. ☒ Maar wanneer hier en daar een bruin blad tusschen de groene zich vertoont als voorbode van den nade-renden herfst, wanneer elders de heide bloeit, een groote schare vacantiëgangers de tjokvolle badplaat-sen bevolkt of verkoeling zoekt aan de blauwe meren in de bergen, dan is het land van „het kleine re-vierke” niet bezocht en tóch zoo mooi! Dan hangt in de bijkans nazomersch-warme dagen met de licht-nevelige, met herfstdraden getooide ochtenden — die zulke prachtige verschieten geven — een welda-

¹⁾ De laatste paar jaren uit een oogenpunt van bezuiniging al in vele boomgaarden door een bel-systeem vervangen.

dige rust over de velden met de volle gouden korenaren en paarse klaver, over de weiden waar het vee droomerig kauwend de schaduw zoekt en in de boomgaarden, waar de zware takken met de weldra rijpe appels en peren gestut moeten worden . . . ☼ Op zoo'n warmen, zonnigen middag stappen we recht aan op den zilverig glinsterenden stroom, de Linge, hier en daar aan het oog onttrokken door het recht-opstaande riet en het dichte griendhout. „De boas is in het Gemier”, vertelt de vrouw van den schuitjes-verhuurder, ons verwijzende naar het kleine boomgaardje met dien wonderlijken naam aan den wallekant. Inderdaad vinden we daar den baas druk bezig zijn volle pruimeboomen te schudden, daarbij ijverig geholpen door zijn vijfjarig Keeske, dien Hieronymus van Alphen om 's jongskes duidelijk zichtbare liefde voor de goudgele, sappige vrucht, zeker „Jantje” genoemd zou hebben . . . ! ☼ De „Karper” ligt gereed, een beetje log — een Amsterdammer noemt dat een pieren-

noemt dat een pierenmegoggel — maar in zijn breedte erg betrouwbaar! Heerlijk koel is het op het water en haast windstil. De heele natuur schijnt haar siësta te houden. Zacht plassen de rieten in het even opspattende

water, terwijl de dollen regelmatig meeknoersen. Overigens wordt de weldoende stilte slechts verbroken door het kort-snijdend geluid van een zeis, die ergens, ver-weg, gescherpt wordt en een hond op een hofstede, die zijn waakzaamheid toont. ☼ Haast bewegingloos drijven de waterlelies op haar groote bladeren en ook wij laten ons stroom-mee telkens eens drijven, alleen in de vele bochten even het roer hanteerend. Langs de oevers, half verscholen in het riet, bloeien de purperen toortsen, de kruisemunt, het pijlkruid en de waterviolier. Een koe staat ons, herkauwend, met groote lodderoogen aan te staren, te loom haast om de vliegen af te slaan, die, ongevoelig voor de warmte, volhardten in haar aanvallen. Een paar kieviten huppelen snel achter elkaar door het weiland, telkens benauwd piepend. Is het een verschil van meening of een gezellig praatje? ☼ Even is „stuurmanskunst” noodig om de boot met een breede bocht om een jeugdig visschertje te zwenken. „Bijten ze nogal?” „Nee”, knikt hij mismoe-dig. „oaltemoal spul voor de kat”. In het water schieten de stekeltjes en voorntjes lustig rond en bij het zien van al dat kleingoed begrijpen we die klacht. De tuintjes aan den wallekant gelijken één symphonie

van kleuren, nu de bloemenpracht op haar schoons is. „Wat een prachtige dahlia's”, bewonderen we een paar bijzonder mooie exemplaren en de oude boer, die zijn grasveldje er omheen aan het maaien is, houdt even op, schuift zijn pruim tabak naar de andere zijde en zegt dan bedachtzaam: „Joa, die blumkes, da's om zoo te zeggen de liefhebberij van moederdevrouw, die is doar meroakels brieschend op”. ☼ We komen nu langs de suikerfabriek, waar de kraan de kalksteen uit het schip lost, de voorbe-reidende werkzaamheden voor de aanstaande campagne! Maar mooier dan de fabrieksschoorsteen is toch het gindsche kerktorentje tegen den donkeren achtergrond van het bosch van Mariënwaard. Nog vele schilderachtige bochten liggen vóór ons, maar als in de verte de Trichtsche torenklok vier uur slaat, besluiten we den steven te wenden. Als de „Karper” weer op zijn plaats is aangelegd en de

verdere te rugtocht te voet aanvangt, biedt de baas ons met gulle

met gulle vrijgeveheid een zak pruimen „voor onderweg!” S. G. S.

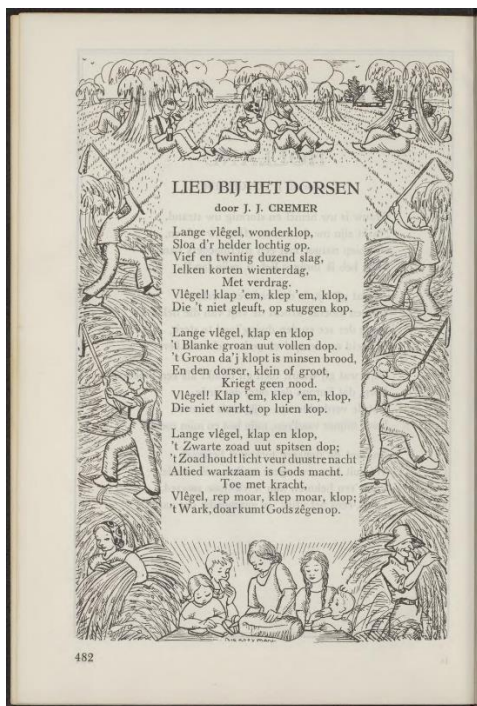
„OAN 'T KLEINE REYIERKE” DE LINGE BIJ HET ENSPLIKSCHÉ VEER

Buiten gevecht

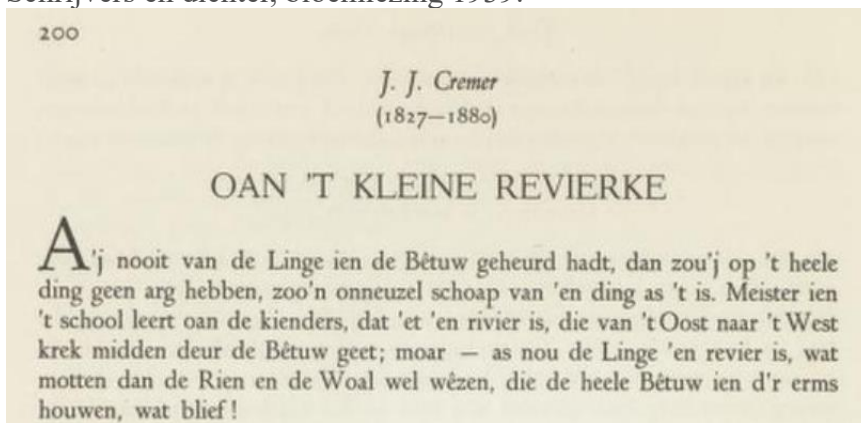
(Slot van
blad 403)

„W AAROM rijdt u niet?” vraagt de oudste pikeur, als hij me dag in dag uit in den stal ziet rondloopen „in civiel”. ☼ Ik haal de schoulers op. ☼ „Och . . .” het zegt me niets. ☼ Een enkele maal ga ik mee met kennissen, om geen spelbreker te zijn. Maar het is niet het ware. Een oogenblik kan je met geweld van je afzetten, wat je telkens weer bekruipt, vergeten doe je niet, waarom je nu dit paard rijdt en morgen dat. Tot eindelijk het verlossende woord gesproken wordt: „Nu hebben we het ergste gehad, nu zal hij gauw beter zijn”. ☼ „En reken er dan maar op”, zegt de pikeur, als hij den dokter over de plaats heeft zien weg gaan. „reken er op, dat we dan een paar gezellige dagen met hem zullen beleven. Aan het werk zetten kan je hem niet dadelijk, want hij mag dat been nog niet inspannen. Hij zit goed in het voer, heeft — hoeveel weken nu al? — geen stap beweging gehad, hij zal zoo jolig zijn als een jonge geit. Nou, dat is dan weer eens anders dan gewoon. Ik zou maar een fleschje gluton koopen. Of nee, meubelmakerslijm is beter. Om op het zadel te smeren, weet u”. ☼ Nu kan ik weer lachen.

Het boek voor de jeugd, 1937:

Schrijvers en dichter, bloemlezing 1939:

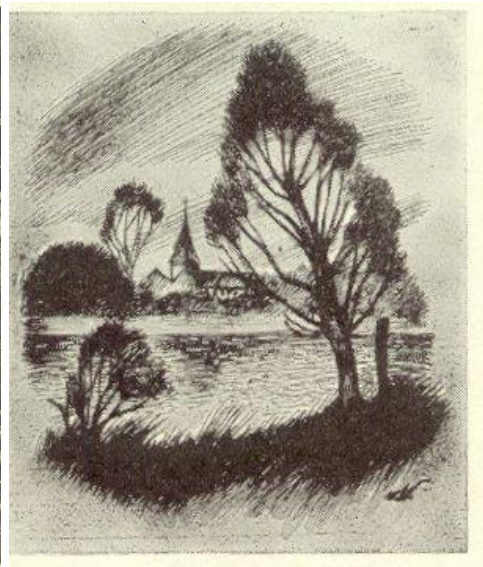
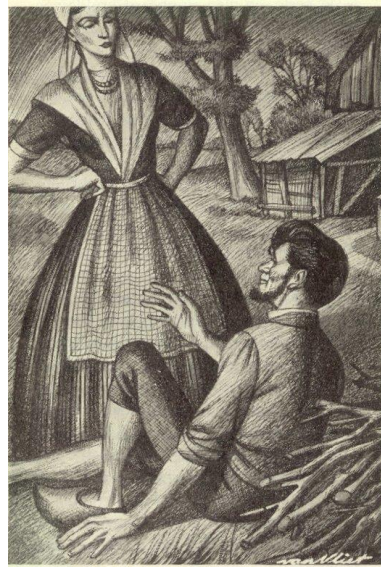

Brinkman, 1948. Betreft echter uitgave uit 1946.:

Cremer, J. J. : Oan 't kleine revierke. Met teek. van G. G. F. van Vliet. 's-Gravenh., Boek en Periodiek. 1948. 19^s × 11^s. 111 blz. [De onvergankelijken. No. 3]. Geb. fl. 2.25.

Zie ook Heide, L. van der.

Titelpagina uitgave 1946:

J. Mathijs Acket – Stijlstudie en Stijloefening. 1960:

Door de kennis van het verschijnsel der volksetymologie wordt het lezen van stukken in dialect veel aardiger voor ons.

Door het begrip van de zaak zullen we bij menig woord glimlachen om de naïveteit, waar we anders verwonderd zouden kijken bij iets dat we niet goed begrijpen.

In CREMER'S ' *Oan 't kleine Revierke* ' lezen we bijv.: "t Is krek alsof de peerds al en bietje *kwispeldurig* worden'. *Wispelturig* of ongeduldig, werd er bedoeld. Men dacht aan *kwispelen*, heen en weer bewegen, en aan *ongedurig*, niet kunnende duren. En we glimlachen en bewonderen het volksvernuft, dat het moeilijke en ongewone woord 'wispelturig' zo aardig wist te vervangen door goed bekende woorden.

In 't zelfde verhaal wordt gezegd, dat Geurtje een *matjedor* was voor haar grootvader. De *matador* is in Spanje de stierendoder; hij is de voornaamste persoon bij het stierengevecht. De boeren kennen dat woord van het kaartspel; dan betekent het: een hoge troef. Geurtje was dus 'n baas', 'n bovenste beste om 't huishouden van grootvader in orde te houden. Maar wat heeft dat met een *matje* te maken? Nu moeten we glimlachen om de naïeve domheid van 't volk, dat nog liever een bekend woord zegt dat in het verband

Martin Reints – T liedje van Triene. In Trouw, 26 augustus 2000:

't Liedje van Triene

Acht auteurs geven deze zomer antwoord op de volgende belangwekkende vragen: Zo plotseling, wie had dat gedacht? Wat zeg ik tegen de kapper als hij vraagt: Hoe wilt u het? Is het strijken van een overhemd een kunst? Wat is het verschil tussen juli en augustus? Sandalen? Dat wordt lastig. Wat deed ik op 16 mei 1973? Hoe koop ik een hoed? Wat weet de rivier hiervan en wat de boom?

Martin Reints 26 augustus 2000, 00:00

A'j nooit van de Linge in de Betuw geheurd hadt, dan zou'j op 't heele ding geen arg hebben, zoo'n onneuzel schoap van `en ding as 't is.

Zo opende ooit een van de allerpopulairste schrijvers die Nederland heeft gekend een van zijn allerpopulairste verhalen. A'j nooit van `em geheurd hebt: de verteller is Jacob Jan Cremer. Hij leefde van 1827 tot 1880 en hij verwierf mateloze roem met zijn Betuwsche en zijn Overbetuwsche novellen. Cremer schreef de twee bundels dorpsvertellingen tussen 1852 en 1877. Het bekendst werd het verhaal

Trouw

Kriekske in 's- Gravenhage.

Een zo vergeten schrijver, die zulke roem heeft gekend. Zijn roem had hij te danken aan drie dingen. In de eerste plaats het onderwerp van

plattelandsmensen, zoals Conscience dat in Vlaanderen deed. De spanning van de verhalen ontstaat steeds doordat een van de personages in één opzicht niet deugt. Hij is bijvoorbeeld lui, of gierig, of vraatzuchtig. Zulke onvolmaaktheid leidt stevast tot een kleine ramp die de landelijke vrede verstoort. Dat biedt de verteller de kans die landelijke vrede breed uit te meten, en er tegelijk een onweerspreekbare moraal in te stoppen.

In de tweede plaats was Cremer geliefd omdat hij de landelijkheid dichtbij wist te brengen met een zelfbedacht dialect. Had hij echt geprobeerd de uitspraak en de uitdrukkingen van zijn favoriete Nederlanders te noteren, dan was zijn werk misschien wel onleesbaar geweest. Dat eigen, Betuwiserende dialect strooide hij als afwisseling door zijn verhalen heen. A'j nou denkt dat'ie allinnig 't dialect gebruikte as de minsen oan 't proaten woaren – dan ha'j 't mis. Het was gewoon: nu een stukje dialect, dan weer een stukje Algemeen Beschaafd. Zoals hij ook de ene alinea in de verleden tijd schreef, en in de volgende zonder aanleiding overstapt op de tegenwoordige tijd.

De derde bron van zijn roem was zijn voordrachtskunst. Want Cremer las voor in zaaltjes door het hele land. Dat moet hij zo goed hebben gedaan dat hij er honoraria voor kon bedingen waar in onze tijd nog menig schrijver wel een avondje voor zou komen – en ik bedoel dan: zonder inflatiecorrectie. Cremer gaf ieder personage zijn eigen stem. Hij fluisterde en hij bulderde. Als er in zijn verhaal een lied werd gezongen dan zong hij ook echt. En was dat toevallig een slaaplied, dan wiegde hij in zijn armen een denkbeeldige zuigeling, met een tederheid die het publiek de ogen vochtig maakte. Het was lang voor de televisie – 'The bold and the beautiful' en 'As the world turns' moesten nog worden uitgevonden.

Meister ien't school leert oan de kienders, dat 'et 'en revier is, die van 't Oost noar 't West krek midden deur de Betuw geet; moar – as nou de Linge 'en revier is, wat motten dan de Rien en de Woal wel wezen die de heele Betuw ien d'r erms houwen, wat blief!

A'j meint dat ie van de bargaen komt, zooas meester zeit dat de revier' doen, dan bi'j krek van de wies; 't schoap van 'en ding is van lege komaf. Bij 't ouwe kastelje Doorenborg of uut den hoek van Gend, doar mot ie zoowat uit de Weterings kommen, en nuumt ze hum, ook nog 'en heel eind wiejer, niks meer as de Weteringse wal.

Ik schrijf hier de eerste alinea's over van 'Oan 't kleine Revierke', een Overbetuwsche novelle uit 1865. De industriële revolutie was op gang gekomen. Zojuist had een liberaal kabinet de in- en uitvoerrechten opgeheven, de zeevisserij was vrijgegeven, de overheidsbemoeienis met de textiel werd langzamerhand stopgezet, de bakkers mochten zelf gaan bepalen hoe duur ze hun brood verkochten en de rentevoet kwam vrij. Vijf jaar eerder was de Max Havelaar van Multatuli verschenen, twee jaar later zou HaverSchmidt de Snikken en Grimlachjes van Piet Paaltjens publiceren.

Ge kunt er krek van zeggen wa'j wilt, vervolgt Cremer zijn schets van de Linge, moar toch, toch is 't 'en oarig dingske. Zoo zuutjes heer slemiert ie moar vort, krek as 'en oal op 't dreuge, en, as ie proaten kos, jong mins! wat zou ie oe veul van de Betuw vertellen. Het kleine riviértje. Het stelt haast niets voor, zeker niet als je het vergelijkt met de Waal en de Rijn, maar toch! Als het riviértje eens praten kon!

En dan gebeurt het wonder. Want – a'j goed luustert – begint het riviértje bij Cremer te spreken. Joa, as ie zoo stillekes vortkruupt, en kabbelt en knabbelt oan zien boord, dan smuuspelt ie toch zuutjes tegen 't lies dat hum groet, en fluustert ie heel wat oarigs. Het riviértje vindt het wel mooi, dat land waar het doorheen kronkelt. De vette klei, de haver, het koolzaad, de fleurige hofsteden, de sterke paarden – en de mansluu wat zin ze kloek; joa kloek, a'j moar ziet hoe ze gunder met vierspan de zwoare klei oan 't houwen zin, krek asof 't deur de botter goeng. En van de mansluu komt de Linge vanzelf te spreken over de vrouwluu: knap slag van vrouwvolk! En de dernjes ...? Ja, over de deernen is de Linge wel zeer te spreken! Want die komen dagelijks met hun hoofd boven het water staan om te vragen hoe ze eruitzien, en het

En hier plaatst Cremer de aanvang van het drama: 't is te begriepen dat ie niet altied gern ziet wat er umgeet ien de Betuw. Of 't niet al arg genoeg is, dat ie – aan gundsens kant van 't brugske woarover de landweg geet '-ien kalmen vloed dat lillike huuske spiegelen mot. `In den reizenden man', is er uutgehangen, moar, as ie wilt weten wat toal oe die reizende man soms kan proaten, dan mo'j ien den oavend, heel loat, moar is luustere kommen.

Maar vanmorgen hoort de Linge niks lelijks, want de herberg is nog niet open. Hij stroomt vriendelijk voort, langs het Putterserf, waar Triene iedere ochtend op een plankiertje aan zijn oever de roomtesten boent: 't blozendste kopke dat ie weerkoatste is 't kopke van Triene, en 't helderste liedje dat ie ooit heurde is 't liedje van Triene. En in het voortstromen fluistert de Linge haar een goedemorgen toe.

Kom daar nog eens om in onze tijd! Een rivier die het erg vindt dat hij een herberg moet spiegelen, en die geniet als hij een boerenmeid ziet die zijn water gebruikt om de emmers mee te boenen.

Eigenlijk gaat 'Oan 't kleine Revierke' over een luie boerenknecht – een thema waarop ook in de zeepseries van onze tijd nog steeds wordt gevarieerd. Gebrek aan vlijt leidt tot moeilijkheden – daar wordt al eeuwenlang entertainment van gemaakt. Het is niet het gegeven dat 'Oan 't kleine Revierke' het overpeinzen waard maakt. Het gaat me hier om de manier waarop het decor wordt neergezet in deze wonderlijke openingsscène. Zo oubollig als de tekst ook is, hij boeit me. En ik vraag me al jaren af waar hem dat precies in zit.

Zo'n landschap, gezien en becommentarieerd door een rivier. De Linge, 96 kilometer bochtig water met een verval van 11 meter – je kunt het je in ons platte land niet eens voorstellen. Die nog altijd prachtige rivier, belangrijk recreatiewater in onze tijd, wordt hier opgevoerd als een klassieke stroomgod. Maar een stroomgod zo goedmoedig als alleen in de Nederlandse negentiende eeuw kon worden bedacht. En dan geplaatst in iets wat herinnert aan de middeleeuwse Natureingang en

Twee jaar eerder, in 1863, had Jacob Cremer zijn populariteit aangewend om de aandacht te vestigen op misstanden in de Leidse wolfabrieken. Zijn verhaal 'Fabriekskinderen' ('een bede, doch niet om geld') was de aanzet tot het verbod op kinderarbeid, dat sinds 1874 geldt. 'Fabriekskinderen' behoort daarmee tot de weinige Nederlandse literatuur die invloed heeft gehad op het maatschappelijk bestel. En ook dit bewogen verhaal verbaast met overvloed van zinnen als 'Zie, een steenen vinger, hoog zich verheffend boven de daken, hij wenkt uit de verte'. Een fabrieksschoorsteen, voorgesteld als een steenen vinger die de kinderen 's ochtends maant dat ze op moeten schieten! Het is net zo vreemd in onze ogen als een rivier die moppert over de herberg waar hij langs stroomt.

Wat is dit toch voor verschijnsel? Je komt het niet alleen bij Cremer tegen, en niet alleen in zijn tijd. Het is ook niet per se oubollig. Neem de recitatieven en de aria's van Bachs Cantate 206 uit 1734:

Schleicht, spielende Wellen. Hier zijn achtereenvolgens de Weichsel, de Elbe, de Donau en de Pleisse aan het woord. Vier rivieren die de lof zingen van August III: een bas, een tenor, een alt en een sopraan. Maar ook Bordewijks 'Knorrende beesten' staat in deze traditie, met zijn als dieren voorgestelde automobielen. De ultrakorte 'roman van een parkeerseizoen' uit 1933 staat vol passages als: 'In een rustige kudde stonden zij naast elkaar. Zij sloten de kleine parkeerogen. Zij sliepen, gelijk de kleine beesten.' En uit onze eigen tijd stamt de 'Ballade over de voetpaden in Vastmanland' van Lars Gustafsson. In deze ballade hebben de oude voetpaden een wil en een geheugen:

(...) Jij loopt naar het oosten, het kompas wijst halsstarrig naar het oosten, / het voetpad volgt trouw het kompas, als een streep, / alles is in orde, dan buigt het pad naar het noorden. / In het noorden is niets. Wat wil het pad nu? / Al snel komen we bij een reusachtig moeras, en het pad wist dat. / Het voert ons eromheen, met de zekerheid van iemand / die het vaker heeft meegemaakt. Het weet waar het moeras ligt, / het weet waar de berg al te steil wordt, het weet / wat degene

gaat. Het heeft dat alles / zovele keren eerder gedaan. Dat nu juist betekent het / een voetpad te zijn. Dat het eerder is gedaan. (...)

(vertaling J. Bernlef)

Ik denk dat dit soort metaforiek, deze vergaande vorm van personificatie, een uitloper is van het animisme. 'Animisme' werd als begrip in de godsdienstwetenschap ingevoerd in 1867. Dat is twee jaar nadat Cremer 'Oan 't kleine Revierke' schreef – een bijgelovige zou roepen: dat kan geen toeval zijn.

Bomen, bergen, rivieren en zeeën zijn volgens de primitief genoemde visie beziel. `Wat nu een mensch, een boom, een rivier doet, doet zijn ziel in hem' lees ik in een oude encyclopedie. Het is een kijk op de dingen waar wij ons ver van verwijderd voelen. Maar hoe primitief is dit denken eigenlijk?

Ons vallen de sprekende rivieren van Bach en Cremer en de knorrende automobielen van Bordewijk op. Maar ons dagelijkse taalgebruik is van dit animisme doortrokken. In lelijke gemeenplaatsen als `dat vraagt een nadere uitleg' en `als dit artikel één ding wil benadrukken, ...' Maar ook in simpele opmerkingen als `we hebben gunstige wind', `het wil vandaag niet lukken', `het belooft een mooi feest te worden' en `de onderhandelingen zijn vastgelopen'. Je hoeft er maar even bij stil te staan, en je bent weer als een kind dat – terecht – denkt: kan dat? Kan wind gunstig zijn? Kan iets willen lukken?

En als hier inderdaad een restant van animisme in schuilt, wat is er dan niet-animistisch aan om bijvoorbeeld te zeggen `De wind staat goed', `het lukt vandaag niet', `het wordt een mooi feest'? Schuilt er ook geen rest van animisme in: `Zulke onvolmaaktheid leidt stevast tot een kleine ramp'? En in: `Dat biedt de verteller de kans die landelijke vrede breed uit te meten'? En in: `De industriële revolutie was op gang gekomen?'

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 6 mei 2022.